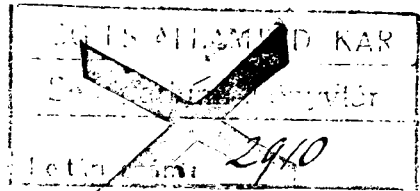

XXXVIII 75

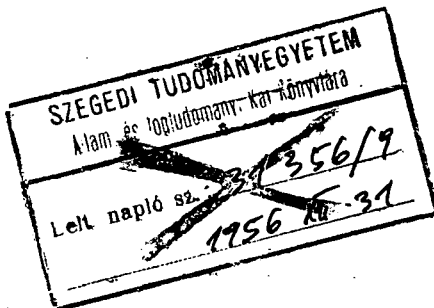
A NEMZETKÖZI SZERZŐDÉSEK HATÁLYA BOSZNIÁRA

IRTA

DR. KIRÁLYFI ÁRPÁD

Különlenyomat a Jogállam XIII. évfolyamából

BUDAPEST

1914

SZEGEDI TUDOMÁNYOSVETEM
 100-63 H...
 Lejt. n...: *W. A.* - Loz.: *14477*
 cs...ört: szám.

FRANKLIN-TÁRSULAT NYOMDÁJA.

SZEGEDI TUDOMÁNYOSVETEM
 Lejt. n...: *70036/13*
 cs...ört: szám.

I. Bosznia helyzete nemzetközi relációkban.

A berlini szerződés XXV. cikke politikai okokból kerülte ugyan a «területcessio» kifejezést, midőn Boszniát és Hercegovinát Ausztria és Magyarország uralma alá helyezte, mint-hogy azonban minden korlátozástól — úgy tartalmi, mint időbeli korlátozástól — menten hatalmazta fel a két államot Bosznia és Hercegovina «megszállására és kormányzására», valójában itt az occupatio és administratio átruházásának formájában valóságos területcessio történt, s Ausztria és Magyarország az államhatalom *teljességének* korlátlan kifejtésére nyert jogot Bosznia és Hercegovina felett.*

Az Ausztria és Magyarország s Törökország között 1879 április 21-én kötött egyezmény névleg fentartotta ugyan a szultán souverainitását Bosznia felett, azonban a felségjogokból nem őrzött meg semmit a szultán számára, és pedig nemcsak Bosznia területén belül, de nemzetközi vonatkozásokban sem, úgy hogy a souverainitásnak ez a *fictiv* fentartása voltaképen nem volt egyéb, mint pusztán személyi concessio, mondhatnók, pusztán diplomáciai fájdalomdíj, a melynek jogi jelentősége azonban egyáltalában nem volt. A souverain-

* Így fogták fel általában Ausztria és Magyarország uralmát Bosznia felett a nemzetközi jogi írók már az occupatio tartama alatt is. L. különösen *Neumann*: «L'empire austro-hongrois, la Bosnie et l'Herzégovine.» («Revue de droit international.» 1879. 38. és köv. l.); *Rivier*: «Principes du droit des gens.» Paris, 1896. I. köt. 201. l.; *Bonfils*: «Lehrbuch des Völkerrechts.» Berlin, 1904. 181. l.; *Liszt*: «Das Völkerrecht.» Berlin, 1907. 102. l.

nitásból folyó összes jogoknak, úgy a területiális, mint a személyes felségjognak kizárólagos birtokosa Ausztria és Magyarország lett, s a két állam minden tényével igazolta azt, hogy az imperiumot saját nevében, *cum animo domini* gyakorolja Bosznia felett.

A török államhatalom ekként Bosznia területére és népére nézve már az occupatióval nemcsak közjogilag, de nemzetközi jogilag is megsemmisült; Bosznia és Hercegovina nemzetközi képviseltetése Ausztriára és Magyarországra, Bosznia népének diplomatiái védelme az osztrák és magyar külképviseleti hatóságokra szállott, és pedig nemcsak harmadik államokkal, hanem magával Törökországgal szemben is,¹ és a nemzetközi szerződéskötés joga Boszniára nézve többé nem Törökországot, hanem Ausztriát és Magyarországot illette.

A nemzetközi jog elvei szerint, midőn az államterület egy része idegen állam uralma alá kerül, hatályukat veszítik az illető területre nézve az eddigi állam nemzetközi szerződései.² Az államszerződések által ugyanis az állam nemzetközi jogi személyisége lévén kötelezve, a midőn az állam személyisége valamely területre nézve megszűnik, meg kell szünniök az e nemzetközi jogi személyiséget terhelő vagy jogosító nemzetközi viszonyoknak, a nemzetközi szerződéseken alapuló köteleességeknek és jogoknak is. Területcessio esetén tehát a régi állam nemzetközi szerződései nem szállhatnak át az új államra; a «halál esetére való jogutódlás» fogalma a nemzetközi jog számára idegen.³ E szerint, a midőn Boszniának Ausztria és Magyarország uralma alá jutása folytán a török államhatalom e terü-

¹ Sőt az osztrák és magyar consuli hatóságok a török birodalom területén még a consularis bíraskodás jogát is gyakorolták az ott tartózkodó boszniai illetőségű személyek felett. Elvként mondotta ezt ki az 1881 október 13-iki 25380. sz. közös pénzügyminiszteri rendelet, mely szerint a novibazári szandzsák területén tartózkodó bosnyákok és hercegovinaiak a plevljei osztrák-magyar polgári biztos bírói joghatósága alá tartoznak. («Sammlung der Gesetze und Verordnungen für Bosnien und die Herzegowina.» 1881. 754. l.)

² Liszt: id. m. 187. l.; Bonfils: id. m. 117. l.

³ Zorn: «Grundzüge des Völkerrechts.» Leipzig 1903. 32. l.

let felett megsemmisült, szükségképen hatályukat veszítették Boszniára nézve a Törökország által kötött nemzetközi szerződések is.

Azon elv alól, mely szerint az államszerződések tekintetében jogutódlás nincsen, általában kivételt tesznek a nemzetközi jogi írók azon szerződések tekintetében, a melyek közvetlenül a cedált területre vonatkozólag kötöttek, az illető területre vannak «lokalizálva»,¹ vagyis a melyek olyan szoros kapcsolatban állanak valamely területtel, annyira egy meghatározott területhez tapadnak, hogy azok szempontjából a kötelezettségek és jogosítottak személyisége teljesen irrelevans körülmény.² Így pl. a határrendezési, folyóhajózási, vízszabályozási, vagy közlekedési utak fentartásáról szóló szerződések, mint-hogy ezek tisztán lokális jellegűek, hatályban maradnak³ és az illető területtel együtt, mint quasi *dologi* jogok és terhek szállanak át a szerző államra.⁴ Ha tehát fenállottak volna pl. Törökország és a szomszédos államok között ilyen, közvetlenül Boszniára vonatkozó territorális jellegű szerződések, azok továbbra is hatályban maradtak volna. Minthogy azonban Törökországnak ilyen, Boszniára lokalizált szerződései az *occupatio* idején nem állottak fenn, hanem csak olyan szerződései, a melyek Boszniát pusztán, mint a török állam részét illették, ennél fogva egyetlen, Törökország által kötött

¹ *Bluntschli*: «Das moderne Völkerrecht.» Nördlingen 1878. 80. l.; *Huber*: «Die Staatensuccession.» Leipzig, 1898. 62. l.; *Liszt*: id. m. 187. l.; *Rivier*: id. m. 217. l.

² Megjegyezzük, hogy egyesek, így *Zorn* (Id. m. 77. és 152. l.), *Garais* («Institutionen des Völkerrechts.» Giessen, 1888. 60. l.) és *Seligmann* (Beiträge zur Lehre vom Staatsgesetz und Staatsvertrag.» Freiburg, 1890 II. rész 230. l.) egyáltalában, tehát még a territorális jellegű szerződésekre vonatkozólag is, tagadják az «államutódlás» lehetőségét.

³ *Ullmann*: «Völkerrecht.» Tübingen, 1908. 131. l.; *Huber*: id. m. 63. l.; *Bonfils*: id. m. 117. l.

⁴ Ez alapon tekintették pl. Elsass-Lotharingiának a Németbirodalomba történt bekebelezése után a Franciaország által a Rajna-hajózásra és Rajna-szabályozásra vonatkozólag kötött államszerződések a Németbirodalomra átszállottaknak. (V. ö. *Becher*: «Die rechtliche Natur der internationalen Verträge Elsass-Lothringens.» Berlin, 1897. 12. l.)

nemzetközi szerződés sem szállott át Ausztriára és Magyarországra, hanem az occupatioval Törökország összes nemzetközi szerződéseinek érvénye Boszniára nézve megszűnt.

Hatályukat veszítették tehát ez alapon az európai államokkal kötött *capitulatiók* is, és ezzel megszűnt Boszniában az európai államoknak a capitulatiókban biztosított azon joga, hogy a török birodalom területén tartózkodó alattvalóik felett saját *consulatusaik* útján gyakorolták a birói joghatóságot. Kiemeljük, hogy az európai államok kifejezetten is elismerték a Törökországgal kötött szerződéseik érvényének megszűnését, a midőn lemondottak a *consuli jurisdictio* jogáról, a mely őket addig Bosznia területén megillette.*

Az európai államok, a mint egyfelől e tényükkel elismerték azt, hogy Bosznia «en toute souveraineté et propriété» került Ausztria és Magyarország uralma alá, ugy elismerték Bosznia nemzetközi jogi helyzetváltozásának *perfectióját* másfelől ama tényükkel, hogy azontul Ausztriával és Magyarországgal kötöttek nemzetközi szerződéseket Boszniára nézve. Az *occupatio* tartama alatt ugy a berlini szerződés *signatarius* hatalmaival, mint más államokkal is, egész sorát kötöttük meg a Boszniára is kiterjedő hatályú nemzetközi szerződéseknek, a mint azt alább tüzetesebben is tárgyalni fogjuk.

A nemzetközi szerződéskötés jogán, mely Boszniára nézve Ausztriát és Magyarországot, mint a territoriális és personális felségjog birtokosait, már az *occupatio* tartama alatt megillette, az annexióval sem történt változás, és pedig sem materiális, sem formális szempontból. Ausztria és Magyarország szer-

* L. erre nézve az 1880 november 25-iki 27881. sz. országos kormányrendeletet («Sammlung der für Bosnien und die Herzegowina erlassenen Gesetze, Verordnungen und Normalweisungen.» 1878—80. II. köt. 69. I.) az angol kormánynak, továbbá az 1881 február 5-iki 537. sz. kormányrendeletet (Sammlung der Gesetze und Verordnungen für Bosnien und die Herzegowina.» 1881. 127. I.) a német kormánynak és az 1881 október 22-iki 2363. sz. kormányrendeletet (Sammlung 1881. 750. I.) az orosz, francia és olasz kormánynak a *consuli jurisdictio* jogáról való lemondása tárgyában.

ződéskötési joga Boszniára nézve az annexióval sem lett, a mint hogy nem is lehetett teljesebb, mert hiszen Bosznia voltaképen már 1908 előtt is nemcsak közjogilag, de nemzetközi jogilag is az annexio jogállapotában volt. Nem történt változás sem e jognak tartalmán, sem gyakorlásának módjain, a mi világosan megnyilvánul abban a tényben, hogy a nemzetközi szerződések külső formája, alakszerűségei, a szerződések szokásos bevezető formulája, valamint a megerősítő záradék szövegezése, ugyancsak a szerződések megkötése körüli eljárás, továbbá a szerződések területi hatályára vonatkozó rendelkezések, azokban a szerződésekben is, a melyek Boszniára is kiterjedő joghatállyal kötettek, változatlanul ugyanazok maradtak az annexio után is. Az államszerződések megkötése körül Bosznia éppen úgy nincsen képviselve 1908 óta sem, mint a hogy nem volt képviselve 1908 előtt; a szerződések ratificatiója éppen úgy csak Ausztria és Magyarország számára, és nem egyuttal Bosznia számára történik ma is, mint 1908 előtt. Szóval Bosznia léte, particuláris jogi állása éppen úgy nem jut kifejezésre, s területe, népe, hatóságai éppen úgy nem említetnek meg az 1908 óta kötött szerződésekben, mint az annexio előtt kötöttekben. Összes nemzetközi szerződéseink csupán osztrák és magyar állampolgárokról szólnak és az annexio óta kötött egyetlen szerződésben sincsenek a boszniai tartományi illetőségű személyek külön megnevezve. Viszont a nemzetközi szerződések hatálya, Bosznia területére és népére való alkalmazhatósága szempontjából Bosznia ma is éppen úgy ítélendő meg, mint az 1908 előtt kötött szerződések szempontjából; vagyis az annexióval a nemzetközi szerződések megkötése tekintetében sem Ausztria és Magyarország helyzete nem változott meg Boszniával szemben, sem Bosznia helyzete Ausztriával és Magyarországgal szemben.

De nem hozott változást e tekintetben az 1910 február 17-én kibocsátott bosnyák alkotmány sem, a mennyiben ez sem adott, — és jogunk szempontjából pusztán rendeleti jog

erejével bírván,¹ — nem is adhatott semminemű olyan jogot Bosznia autonómiája számára, a mely a *törvényes* jogalaprak, a dualistikus alaprak kereteit bármely irányban érinthette volna. Nem adhatott tehát a bosnyák alkotmány semminemű concessiót a tartományi szerveknek a nemzetközi viszonylatokban való önálló szereplésre, és így nem létesíthetett az eddigi jogállapottól eltérő, új rendezést a nemzetközi szerződéskötés terén sem, vagyis nem adhatott semminemű jogi ingerentiát az államszerződések megkötésére sem az autonom boszniai törvényhozásnak, sem az országos kormánynak.

A boszniai politikai pártok körében 1910 óta ismételten jelentkeznek bizonyos törekvések a nemzetközi szerződések megkötésében való activ részesedésnek, sőt az önálló szerződéskötési jognak elérésére is.² Így legutóbb 1913. szeptember havában, a sabor munkaképességének helyreállítása céljából folytatott tárgyalások során a pártvezérek részéről előterjesztett programtervezet Boszniának a kereskedelmi szerződések körül való képviseltetését és a tartománygyűlés hatáskörének a kereskedelmi szerződések megkötésére való kiterjesztését is felvette a pontozatok közé.³

¹ A bosnyák alkotmánytörvények ugyanis nálunk csupán kormányrendelet útján tétettek közzé. L. az 1910. évi 1424. sz. miniszterelnöki rendeletet. (R. T. 1910. I. I.)

² Így már az 1910. évi első választások idején a szerbek a külfölddel való önálló szerződéskötés jogát is felvették programjukba, a mely követeléssel azóta is ismételten találkozunk a sabor gravaminális resolútióiban.

³ Ez a követelésük nyíltan beleütközik a Magyarország és Ausztria között a kölcsönös kereskedelmi és forgalmi viszonyok szabályozása tárgyában 1907. október 8-án kötött és az 1908: XII. t.-cikkbe iktatott szerződés-III. cikkének rendelkezésébe, mely a kereskedelmi szerződések megkötésének módját meghatározza, kimondván, hogy azokat a két törvényhozás alkotmányos jóváhagyásának fentartásával, a két állam kormánya között létesítendő megállapodások alapján, a közös külügyminiszter eszközli, és egy közös képviselő mellett a két kormány egy-egy képviselője írja alá. Már az 1879: LII. t.-cz. kimondja (3. §. 5. bek.), hogy Bosznia és Herzegovina képviseltetése harmadik államokkal szemben a vám- és kereskedelmi szövetség tárgyait képező ügyekben, az 1878: XX. t.-cz.-be iktatott vám- és kereskedelmi szövetség határozmányai szerint fog történni, vagyis — az 1878: XX. t.-cz. 3. cikke értelmében — ilyen ügyekben az intézkedés Boszniára és Herzegovinára nézve a két fél szakministerének megállapodása alapján a külügyminister által eszközöltetik.

A bosnyák alkotmány kifejezetten nem rendelkezik ugyan a nemzetközi szerződésekről, de közvetve vannak az alkotmánynak ide vonatkozó határozmányai. A tartományi önkormányzati szabályzat 41. §-a ugyanis *en bloc* elvonja a nemzetközi vonatkozású ügyeket a tartománygyűlés hatásköréből, s az autonóm törvényhozás kompetenciáját világosan a *belügyekre* korlátozza, a melyeket azután a 42. §. *taxative* is felsorol.

A 41. §. kimondja, hogy a bosnyák-hercegovinai tartománygyűlés hatásköre a törvényhozás terén kizárólag bosnyák-hercegovinai ügyekre terjed ki, de e hatáskörből is kivéteik minden olyan ügy, «a mely nem csupán Boszniát és Hercegovinát, hanem a monarchia két államának valamelyikét vagy mindkettejét is illeti»; továbbá kifejezetten kizárja a tartománygyűlés határozathozatali jogköréből a közös, a közös egyetértéssel intézett, valamint a Magyarország és Ausztria között kötött kereskedelmi és forgalmi szerződés (1908 : XII. t.-cz.) alapján, ugyszintén a Boszniával való vámkapcsolat létesítéséről szóló 1879 : LII. t.-cz., s a Bosznia és Hercegovina közigazgatásáról szóló 1880 : VI. t.-cz. alapján intézett ügyeket, a miből következik, hogy az ezen ügyekre vonatkozó nemzetközi szerződések is el vannak vonva a tartománygyűlés határozathozatali jogköréből. De akár közös, akár közös egyetértéssel intézett, akár nem közös ügyről, akár egyedül Boszniát illető ügyről legyen szó, a nemzetközi szerződések, bármely ügyre vonatkoznak is, ki vannak zárva a tartománygyűlés hatásköréből, mert a nemzetközi szerződések megkötésének alanya Boszniára nézve Ausztria és Magyarország lévén, minden Boszniát illető nemzetközi szerződésnél fenforog az a kritérium, a melyet a 41. §: a tartománygyűlés kompetenciája alól való kivétel alapdogmájául jelöl meg, t. i. hogy «nem csupán Boszniát, hanem a monarchia két államát is illeti».

Megjegyezzük, hogy a bosnyák alkotmány módot ad a tartományi szerveknek arra is, hogy a hatáskörükön *kivül* álló ügyekre, tehát pl. a nemzetközi vonatkozású ügyekre, így a

nemzetközi szerződések megkötésére is, — a mennyiben azok Boszniát érintik, — bizonyos mértékben befolyást gyakorolhassanak. Az önkormányzati szabályzat 1. §-a szerint ugyanis «az országos kormány hatáskörén* kívül eső ügyekben, mindazon intézkedések tekintetében, a melyeknek törvényszerű hatálya Boszniára és Hercegovinára is kiterjed», ezen országok különleges érdekeit illetőleg az országos kormány képviselői is *meghallgatandók*, a 39. §. szerint pedig a tartománygyűlés kebeléből választott tartományi tanács a «Boszniát és Hercegovinát érintő közügyekre,» tehát a tartománygyűlés hatáskörén kívül eső ügyekre nézve is *meghallgatható*, a mennyiben t. i. a magyar vagy az osztrák kormány felszólítására véleményt mondhat, vagy pedig saját iniciatívájából előterjesztésekkel fordulhat ilyen ügyekben a két kormányhoz. Azonban az országos kormány képviselőinek közreműködése az ilyen ügyekben pusztán *consultativ*, a tartományi tanácsé pedig voltaképen csak *informativ* jellegű, a mely természetesen semmi irányban sem köti a magyar és az osztrák kormányt ezen ügyek eldöntése tekintetében. A nemzetközi szerződések szempontjából tehát az országos kormány is, a tartományi tanács is csak kívánalmakat közölhet, de határozási joga, *jogi ingerentiaja* sem a szerződések tartalmának megállapítására, sem a szerződések megkötésére nincsen.

A nemzetközi vonatkozású ügyek e szerint úgy a legislativa, mint az executiva terén el lévén vonva az autonomia köréből, a nemzetközi szerződések, még ha közvetlenül Boszniára vonatkozó viszonyokat szabályoznak is, ha kizárólag Bosznia területét illetik, ha bárminő terhekét, jogi korlátozásokat rónak is Bosznia népére, a tartomány szerveinek minden közreműködése és képviselőinek közbenjárta nélkül, egyedül a szerződés-

* Az országos kormány hatáskörét az önkormányzati szabályzat 1. §-a akként határozza meg, hogy «az ország közigazgatása, valamint a törvények végrehajtása és alkalmazása» a Sarajevóban székelő bosnyák-hercegovinai országos kormányt illeti.

sek megkötésére hivatott magyar és osztrák államszervek útján s Magyarország és Ausztria nevében kötöttek. Sem a bosnyák országos kormány, sem a Bosznia közigazgatásának vezetésével megbízott közös pénzügyminiszter nem bír tehát hatáskörrel arra, hogy Bosznia nevében akár harmadik államok kormányával, akár a magyar vagy az osztrák kormányokkal önállóan szerződjenek. A mint tehát bármilyen lokális jellegű ügyben, pl. határjelzési, vasuti csatlakozásra vonatkozó ügyben, más állammal való megállapodás szüksége merül fel, ily megállapodás létesítésére egyedül a két állam kormányai lesznek illetékesek, a melyek ily esetben is a közös külügyminiszter közvetítő közreműködését lesznek kénytelenek igénybe venni. Szóval Bosznia kifelé még a legsajátabb, a «legszemélyesebb» ügyeit sem intézheti önállóan; és saját területét, népét, saját gazdasági érdekeit illető szerződéseket is, nemcsak, hogy maga nem köthet, de sőt az ilyen szerződésekre még activ befolyása sincsen.

Boszniának tehát nemzetközi relációkban még annyi önállósága sincs, mint pl. a svájci kantonoknak, vagy mint egyes protectoratus alatt álló államoknak, sőt még annyi sem, mint egyes gyarmatoknak és tartományoknak, a melyeknek korlátolt hatáskörben elismertett a szerződéskötési joga, vagy legalább is bizonyos jogi befolyás biztosított számukra az államszerződések megkötése körül. Így a svájci kantonok közgazdasági, közlekedésügyi és rendészeti ügyekben külállamokkal önállóan szerződhetnek.¹ A protectoratus alatt álló államok között egyesek, mint a Franciaország protectoratusa alatt álló Tunis² és Annam,³ a védő állam kormányának előzetes hozzájárulásával

¹ Szövetségi alkotmány 9. cikk: «Ausnahmsweise bleibt den Kantonen die Befugnis, Verträge über Gegenstände der Staatswirtschaft, des nachbarlichen Verkehrs und der Polizei mit dem Auslande abzuschliessen, jedoch dürfen dieselben nichts dem Bunde, oder den Rechten anderer Kantone Zuwiderlaufendes enthalten»

² *Bornhak*: «Einseitige Abhängigkeitsverhältnisse unter den modernen Staaten», Leipzig, 1896. 33. l.

³ *Bornhak*: id. m. 31. l.

kereskedelmi, közgazdasági szerződéseket köthetnek. Előfordul továbbá, hogy egyes államok gyarmatainak megadatik a jog, hogy az anyaállam által kötött nemzetközi szerződésekhez önállóan csatlakozhassanak. Az Ausztria és Magyarország s Nagy-Britannia között 1893. április 24-én kötött és az 1894. X. t.-cz.-be iktatott szerzői jogi egyezményhez pl. a maguk nevében külön csatlakoztak egyes angol gyarmatok.¹ Sőt előfordul az is, hogy egyes tartományok, a melyek külön tartománygyűléssel bírnak, jogot nyernek arra, hogy azon nemzetközi szerződéseket, a melyek a tartományi törvényhozás hatáskörébe tartozó ügyekre vonatkoznak, jóváhagyhassák vagy elvetessék, a mint pl. megvan ez a joga Szász-Koburg-Gotha hercegségben a koburgi és a gothai külön tartománygyűléseknek.² Némelyek szerint Elsass-Lotharingiát is megilleti bizonyos ügyekre nézve a nemzetközi szerződéskötés joga.³ Több államszerződésben tényleg Elsass-Lotharingia kifejezetten önálló szerződő félként van megjelölve,⁴ azonban ezek, a név szerint Elsass-Lotharingia részéről kötött szerződések is valóságban, mint a Német-birodalomnak a «Reichsland» számára kötött szerződései tekintendők.⁵

Bosznia tehát nemzetközi jogilag a most felsoroltaknál is alábbrendelt közület, mert a nemzetközi szerződéseknek csupán

¹ L. az 1894. nov. 6-iki 2428. sz. m. kir. miniszterelnöki rendeletet Newfoundland, India, Victoria, Queensland és New-Zeeland (1894. R. T. II. 290. l.), az 1894. november 24-iki 2590. sz. rendeletet Western-Australia és Natal (1894. R. T. II. 616. l.) és az 1894. december 22-iki 2821. sz. rendeletet South-Australia angol gyarmatoknak a szerződéshez való csatlakozásáról. (1894. R. T. II. 617. l.)

² Jellinek: «Über Staatsfragmente». Heidelberg, 1896. 56. l.

³ Becher: id. m. 21. és köv. l.

⁴ Ilyen pl. az 1872. július 3-iki szerződés: «Vertrag über die gegenseitige Auslieferung flüchtiger Verbrecher zwischen Elsass-Lothringen und Luxemburg», vagy az 1887. május 18-iki halászáti egyezmény: «Übereinkunft zwischen Elsass-Lothringen, Baden und der Schweiz». (Becher: id. m. 12. l.) Becher éppen e szerződésekre való hivatkozással akarja Elsass-Lotharingia «állami» jellegét kimagyarázni. (Id. m. 30. és köv. l.)

⁵ V. ö. Laband: «Das Staatsrecht des Deutschen Reiches.» Tübingen, 1911. II. köt. 235. l.; Hamburger: «Die staatsrechtlichen Besonderheiten der Stellung des Reichslandes Elsass-Lothringen.» Breslau, 1901. 65. l.

tárgya lehet, de még korlátolt hatáskörben sem lehet a szerződéskötés *alanya*. Önállóan, a maga nevében nemzetközi kötelezettségeket nem vállalhat, jogokat más államokkal szemben nem szerezhet, külön céljai, külön érdekei nemzetközi viszonylatokban nem lehetnek, s a nemzetközi forgalomban éppen úgy nem existál, mint pl. Horvátország, vagy mint akármelyik magyar vármegye vagy osztrák tartomány. Szóval Bosznia nemzetközi relációkban a teljes passivitás állapotában van, nemzetközi jogilag teljességgel *cselekvőképtelen*.

Nem lévén Boszniának nemzetközi viszonylatokban önálló élete, következésképpen nem is lehetnek e viszonylatokban önálló életnyilvánulásai és önálló. életszervei. Nemzetközi jogi functiókat e szerint egyáltalában nem gyakorolhat, és úgy a mint nem köthet nemzetközi szerződéseket, úgy egyéb irányokban is hiányzik a cselekvőképessége. Sem *activ*, sem *passiv* követségi és consuli joga nincsen, vagyis követeket és consulokat sem nem küldhet, sem nem fogadhat; a Boszniában alkalmazott külföldi consulok az illető külföldi államoknak nem u. n. «boszniai consulai», vagyis nem Bosznia számára, hanem Ausztria és Magyarország számára kirendelt consulai; az *exequatur* nem szólhat külön Bosznia részére, hanem csak Ausztria és Magyarország részére. Az osztrák és a magyar diplomatiái hatóságok képviselik Boszniát és Hercegovinát a külföldön és a két állam külügyi képviseltetésében e tartományok egyáltalában nem részesednek; sem a külképviseleti hatóságok czimében, sem a diplomatiái és consuli szervezetben Bosznia és Hercegovina különleges jogi helyzete semmi vonatkozásban sem nyer kifejezést.*

A boszniai illetőségű személyek nem ebbeli minőségükben, hanem mint Ausztria és Magyarország alattvalói részesülnek a

* Itt említjük meg, hogy egészen a legujabb időkig boszniai illetőségű személyek a külügyi szolgálatban sem alkalmaztattak és csak mint izolált kivétel fordult elő, hogy egy boszniai illetőségű személy, még az *annexio* előtt, hivatásos consulnak neveztetett ki Moszkvába. (V. ö. «Beamten-Zeitung für Bosnien und Herzegovina.» 1908 junius 1., 3. l.). E tekintetben azonban változást hozott a külügyminiszterium fogalma-

külföldön diplomatiái védelemben és ezen minőségükben tartoznak a consuli bíraskodás hatálya alá is. Nemzetközi vonatkozásokban a boszniai tartományi illetőségi minőség egyáltalában nem szerepel, és úgy a mint nem említetnek meg a boszniai illetőségű személyek a nemzetközi szerződésekben, úgy nincsenek megnevezve a consuli bíraskodásról szóló törvényekben sem, a melyek csupán «magyar és osztrák honosokról és védenczeokról» szólnak,* noha nem kétséges, hogy a consuli bíróságok hatásköre Bosznia népére is kiterjed.

A nemzetközi szerződések megkötésének joga tehát az elmondottak szerint Boszniára nézve Ausztriát és Magyarországot illeti, a mely jogát azonban a két állam Bosznia jelenlegi helyzete mellett csakis *együttesen* gyakorolhatja. Külön, a maga nevében sem egyik, sem másik állam Boszniára vonatkozólag nemzetközi viszonyokba nem léphet, nemzetközi jogi kötelezettségeket Boszniáért nem vállalhat. Minthogy ugyanis a nemzetközi szerződések részint az állam területén levő személyekről és dolgokról rendelkeznek, részint pedig a külföldön tartózkodó alattvalók jogi helyzetét, személyi állapotát, magánjogi viszonyait szabályozzák, nemzetközi szerződéseket valamely területre és az annak jogi kötelékébe tartozó személyekre nézve csak az az állam köthet, a mely az illető terület és népe felett a territoriális és personális felségjog birtokában van, a mely tehát a nemzetközi szerződések rendelkezéseinek végrehajtását, a szerződések teljesítését fizikailag is garantálni képes. Miután pedig a jelenlegi jogállapot mellett a territoriális és personális

zási szakába vagy a diplomatiái szolgálatba való belépés kellékei tárgyában 1914 január 20-án kibocsátott 10/2. sz. külügyminiszteri rendelet, mely már a magyar és az osztrák állampolgársággal egyenlő minősítő kelléknek fogadja el a boszniai tartományi illetőséget is a külügyi szolgálatban való alkalmaztatásra.

* A consuli bíraskodás szabályozásáról szóló 1891 : XXXI. t.-cz. 1. §-a szerint «a consuli bíraskodást a magyar és osztrák honosok, valamint a védenczek felett a külföldön a consuli bíróságok gyakorolják». A boszniai illetőségű személyeknek a consuli bíraskodás alá való tartozásáról sem ez a törvény, sem az ennek meghosszabbításáról szóló törvények (1907 : LVII. t.-cz., 1912 : VI. t.-cz. és 1913 : LIV. t.-cz.) nem szólnak.

felsőjog Bosznia felett Ausztria és Magyarország együttes birtokában és gyakorlatában van, ennél fogva ez idő szerint csak a coimperiumot gyakorló két állam *együtt* van jogosítva Boszniára vonatkozólag harmadik államokkal szerződési viszonyba lépni. A míg tehát a jelenlegi provisorium fentartatik, Magyarországnak nem áll módjában az általa *önállóan* kötött államszerződéseket Boszniára is alkalmazni, illetőleg e szerződésekbe Bosznia területére, népére kiható rendelkezéseket felvenni. Nem vehettünk volna fel tehát pl. az 1912. január 30-iki szerzői jogi egyezménybe, a melyet Magyarország önállóan kötött az Egyesült-Államokkal, olyan rendelkezést, mely szerint a szerződés szempontjából a magyar állampolgárokkal egyképen bírálendók el a boszniai illetőségű személyek is.

Megkíséreljük már most vizsgálni az alábbiakban, hogy miképen ítélendő meg Bosznia az Ausztria és Magyarország által kötött nemzetközi szerződések *hatálya* szempontjából, s hogy minő elvek érvényesülnek e tekintetben a gyakorlatban és mennyiben felel meg a tényleg érvényesülő gyakorlat egyfelől Bosznia államjogi helyzetének, Magyarországhoz és Ausztriához való viszonyának, másfelől pedig a nemzetközi jog általános elveinek. Megkíséreljük továbbá kifejtetni, hogy minő elvek volnának *alkalmazandók* nézetünk szerint a nemzetközi szerződések megkötése, illetve Boszniára való *kiterjesztése* tekintetében, és végül foglalkozni kívánunk azzal a kérdéssel, hogy miképen kell megítélnünk Boszniát az u. n. «nyílt szerződésekhez» való *csatlakozás* szempontjából, a mely kérdés különös aktualitást nyer az 1912. évi július 23-iki hágai nemzetközi váltójogi egyezménynek Boszniára való alkalmazása folytán.

II. Mely nemzetközi szerződések terjednek ki Boszniára ?

Bosznia nemzetközi jogalanyiségének hiányából, illetőleg abból a tényből, hogy Boszniának nemzetközi relációkban nincsen külön élete, hanem osztozik Magyarország és Ausztria nemzetközi viszonylataiban, egyáltalában nem következik még az, hogy Bosznia Ausztriának és Magyarországnak *összes* nemzetközi viszonylataiban résztvesz, hogy tehát Ausztria és Magyarország valamennyi nemzetközi szerződéséből eredő jogokban és kötelezettségekben részesednék, hanem ebből a szempontból a szerződések között *három kategóriát* különböztethetünk meg.

A nemzetközi szerződések ugyanis megköthetők vagy úgy, hogy *Boszniára is kiterjednek*, vagy úgy, hogy *Boszniára nem terjednek ki*, vagy megköthetők úgy is, hogy *csak Boszniára terjednek ki*. Ehhez képest hatályban álló nemzetközi szerződéseink között vannak olyanok, a melyek Ausztriára, Magyarországra és Boszniára egyaránt érvényesek, és vannak olyanok, a melyek Boszniára nem bírnak érvénnyel, hanem csupán Ausztriára és Magyarországra terjednek ki. Olyan államszerződésünk, a melynek hatálya csakis Boszniára terjedne ki, ez idő szerint ugyan nem áll fenn, de ily szerződések bármikor akadálytalanul köthetők, és kétségkívül fel is fog merülni a gyakorlatban annak szüksége, hogy harmadik államokkal bizonyos ügyeket közvetlenül Boszniára vonatkozólag rendezzünk, hogy tehát pl. határrendezési, vasuti csatlakozási szerződéseket vagy Boszniára korlátozott kiadatási szerződéseket kössünk.

E felosztásnál azon szerződéseket tartottuk szem előtt, a melyek az államélet rendes menetében merülnek fel, s az államélet rendes szükségleteinek kielégítésére szolgálnak. E csoportosításon kívül álló, külön kategóriát alkotnak azok a *politikai* jellegű nemzetközi szerződések, a melyek Bosznia államjogi helyzetét, Ausztriához és Magyarországhoz való viszonyát szabályozzák.

Ebbe az utóbbi kategóriába három szerződés tartozik, és pedig az 1878. évi július 13-iki berlini szerződés, — illetőleg annak Boszniára vonatkozó XXV. cikke, — mely az 1879: VIII. t.-cz.-be cikkelyeztetett, továbbá a Törökországgal 1879 április 21-én kötött konstantinápolyi egyezmény, a mely nem cikkelyeztetett be, hanem csak rendelet útján tétetett közzé,¹ és végül az 1909. évi február 26-iki konstantinápolyi egyezmény, az u. n. «entente protocole»,² a mely mind ez ideig sem be nem cikkelyeztetett, sem rendelet útján közzé nem tétetett,³ noha tárgyánál fogva ama nemzetközi szerződések közé tartozik, a melyek jogunk elvei értelmében becikkelyezésre szorultak volna, egyfelől, mert az állam területét, illetve területi felségjogát illető rendelkezéseket tartalmaz, másfelől pedig, mert terhes kötelezettségeket, anyagi megterhelést ró az állampolgárokra,⁴ s *törvényben*⁵ és államszerződésekben⁶ biztosított, szerzett jogokról való lemondást foglal magában.

Van ugyan még egy, Boszniára vonatkozó politikai érdekű szerződésünk, és pedig a konstantinápolyi patriarchával a görögkeleti egyház viszonyainak Boszniában való rendezése tárgyában 1880 márczius 28-án kötött egyezmény,⁷ a mely azonban, bár Ausztria és Magyarország diplomatiái hatóságainak közre-

¹ R. T. 1879. 213. l.

² L: az egyezmény szövegét: «Boszniára és Hercegovinára vonatkozó diplomáciai ügyiratok. 1908 október — 1909 június.» (A cs. és kir. külügyminiszteriumnak a delegációk 1910. évi ülészaka elé terjesztett jelentése.) 78. l.

³ Ezen egyezmény nálunk nem is terjesztetett az országgyűlés elé, holott Ausztriában már 1909-ben a képviselőház elé terjesztetett. (4. der Beilagen zu den stenogr. Protokollen des Abgeordnetenhauses. XX. Session 1909)

⁴ Így a török államjavakért fizetett kárpótlási összeg terhe útján (V. cikk).

⁵ Így az egyezmény I. cikkében Ausztria és Magyarország lemond a novibázi szandzsákról vonatkozó és a berlini szerződésben (1879: VIII. t.-cz.) biztosított jogairól.

⁶ Az egyezményben Ausztria és Magyarország lemondott a capitulációkban biztosított jogairól, a mennyiben kötelezte magát a török birodalom területén működő osztrák és magyar postahivatalok megszüntetésére (VII. cikk) és *elvben* lemondott a consuli biráskodás jogáról is (VIII. cikk).

⁷ *Sammlung* 1878–80. I. köt. 322. l. Az egyezmény a patriarcha által kiadott *declaratio* formájában jött létre, a melyben a patriarcha az Ausztria és Magyarország részéről eléje terjesztett szerződési pontozatokat elfogad a.

működése mellett jött létre, nem számítható a nemzetközi szerződések közé, minthogy itt a másik szerződő fél nem *állam*, hanem külföldi *egyházi* hatóság.

Felmerül már most a kérdés, hogy az Ausztria és Magyarország által ez ideig kötött nemzetközi szerződések közül melyek terjednek ki Boszniára és hogy általában mi az az *elvi* alap, a melyre támaszkodva Bosznia helyzetét a nemzetközi szerződések hatálya szempontjából megítélhetjük.

Tételes alap, a melyre Boszniának az államszerződések szempontjából való megítélése tekintetében támaszkodhatnánk, nincsen, a gyakorlatban pedig ebben a kérdésben, mint látni fogjuk, igen messzemenő jogbizonytalanság uralkodik, és így egyáltalában nem állanak fenn határozott jogelvek a tekintetben, hogy miképpen kezelendő Bosznia a nemzetközi szerződések szempontjából.

Az alapvető kérdés, a mely itt első sorban kíván eldöntést, az, hogy vajon *ipso jure* kiterjednek-e az Ausztria és Magyarország által kötött államszerződések Boszniára is, azaz kiterjednek-e rá ez iránti külön intézkedés nélkül is, avagy külön intézkedésre van-e szükség ahhoz, hogy valamely szerződés Bosznia népére és területére is alkalmazható legyen. Lampnak a bosnyák alkotmányról szóló dolgozatában a következő kategorikus kijelentést találjuk e kérdésre vonatkozólag: «Österreichisch-ungarische Staatsverträge gelten im Zweifel ipso jure auch für das Annexionsgebiet.»* Bár Lamp e kijelentéséhez semmiféle közelebbi magyarázatot, indokolást sem fűz, mégis közelebbről szemügyre kell vennünk az e kijelentésben mondottakat, nemcsak azért, mert abban voltaképpen az osztrák jogi felfogásnak igen határozott formában való kifejezését látjuk, hanem azért is, mert ennek vizsgálata után választ nyerünk egyuttal arra, a gyakorlati következményeinél fogva igen nagy

* «Die Verfassung von Bosnien und der Herzegowina vom 17. Februar 1910.» (Jahrbuch des öffentlichen Rechts. V. köt. Tübingen, 1911. 171. l.)

horderejü kérdésre is, hogy vajjon az Ausztria és Magyarország s harmadik államok között kötött azon nemzetközi szerződések rendelkezéseit is alkalmazniok kell-e a szerződő feleknek Bosznia népére és területére, a mely szerződések hatálya Boszniára kifejezetten kiterjesztve nincsen.

Lamp idézett kijelentéséből az következnek, hogy olyan esetben, a midőn valamely államszerződés Boszniáról külön nem intézkedik, annak Boszniára való alkalmazhatósága volna vélelmezendő, a mi más szóval annyit jelent, hogy elvileg *minden*, Ausztria és Magyarország által kötött államszerződés Boszniára is érvényesnek volna tekintendő. Megkíséreljük bizonyítani, hogy ez az álláspont nem felel meg sem Bosznia államjogi helyzetének, sem a nemzetközi jog általános elveinek.

Az az álláspont ugyanis, mely az Ausztria és Magyarország által kötött nemzetközi szerződéseknek ipso jure való érvényességét vitatja Boszniára nézve, szinte természetes következménye annak, az Ausztriában uralkodó felfogásnak, mely a nemzetközi szerződések alanyának a «monarchiát» ismeri el,* és Boszniát a «monarchia integráns alkotó részének» minősítvén,** a monarchia által vállalt szerződésbeli kötelezettségeket és jogokat annak összes alkotó részeire hatályosaknak tekinti.

Ez a felfogás azonban abban az eredendő hibában szenved, hogy hamis *præmissákra* van felépítve, és így önmaguktól kell megdőlniök az ezekre alapított következtetéseknek is. Mint-hogy a monarchiának nincs *souverainitása*, nincs területe, nincs népe, minthogy a monarchia nem közjogi egység, Bosznia nem vált, nem válhatott *integráns* részévé valamely magasabb állami egységnek, nem jutott közvetlen, *organikus* kapcsolatba egy egységes államhatalommal, hanem ez idő szerint csupán mint *per-tinentia* helyezkedik el a monarchia két állama mellett.

* *Ulbrich*: «Oesterreichisches Staatsrecht.» Tübingen, 1909. 263. l.: *Tezner*: «Der Kaiser.» Wien, 1909. 92. és köv. l.

** Különösen élesen fejezi ki ezt az álláspontot *Jaeger*: «Das Verfassungsstatut für Bosnien und das Staatsrecht der Monarchie.» («Die Freistatt.» 1910. 24. sz.)

Az Ausztria és Magyarország által kötött nemzetközi szerződések hatálya kiterjed Ausztriára és Magyarországra, illetőleg mindazon területekre, a melyek az egyik *vagy* másik államhoz tartoznak, vagy a jövőben tartozni fognak, a melyek tehát vagy Ausztriának vagy Magyarországnak *kizárólagos* területi felségjoga alatt állanak. Így pl. Ada-Kaleh szigetére, a mely 1913 május 12-én a magyar állam kebelébe incorporáltatott, ipso jure hatályba lépnek mindazon nemzetközi szerződések, a melyeknek hatálya Magyarországra kiterjed. Éppen így minden olyan területre, a mely a jövőben *vagy* Magyarországba, *vagy* Ausztriába fog bekebelezetni, a Magyarország és Ausztria által kötött nemzetközi szerződések is éppen olyan mértékben fognak kiterjedni, mint Magyarország és Ausztria bármely terület-részére. Bosznia területére azonban, a mely ez idő szerint sem Magyarországra, sem Ausztriába incorporálva nincsen, hanem quasi a kettő között függő territorium, valamint Bosznia népére, a mely sem a magyar, sem az osztrák állam kötelékébe nem tartozik, azok a nemzetközi szerződések, a melyek Magyarország és Ausztria területére és népére való joghatálylyal kötettek, önmaguktól ki nem terjedhetnek. Ada-Kaleh és Bosznia között tehát éppen az a különbség e szempontból, hogy Ada-Kaleh a magyar állam *kizárólagos* területi felségjoga alá jutott, a magyar állam integráns részévé vált, és így a bekebelezés időpontjától szükségképen hatályba lépnek ott a magyar állam területén érvényes összes államszerződések, hacsak azok hatálya alól Ada-Kaleh kifejezetten ki nem vétetik, holott Bosznia felett a területi felségjog Magyarország és Ausztria *együttes* birtokában lévén, Bosznia jelenlegi helyzetében nem integráns része sem Magyarországnak, sem Ausztriának, és így hiányzik a jogi alapja annak, hogy a nemzetközi szerződések e területen önként hatályba léphessenek.

Ezek az okok szólnak nézetünk szerint *közjogi* szempontból a nemzetközi szerződések hatályának Boszniára ipso jure való kiterjedése ellen. De ugyanerre az eredményre jutunk, ha már most *nemzetközi jogi* szempontból teszszük a kérdést vizs-

gálat tárgyává. Mert voltaképen úgy áll a helyzet, hogy még ha Boszniát a «monarchia alkotó részének» tekinthetnők is, ebben az esetben sem állhat meg a nemzetközi jog nézőpontjából az a további következtetés, hogy erre a területre a «monarchia nemzetközi szerződéseinek» is ki kell terjedniök. Nézzük ugyanis közelebbről, minő álláspontot foglal el ebben a kérdésben a nemzetközi jog és az államok gyakorlata.

Az elméletben uralkodó tételnek tekinthető, hogy az államnak újonnan szerzett területei ipso jure belépnek a szerző állam összes nemzetközi jogi viszonyaiba,* hogy tehát az ily területekre a szerző állam nemzetközi szerződése minden külön actus nélkül hatályba lépnek.** Ennek a tételnek helyességét *elvileg* nem lehet kifogásolni, mert kétségtelen, hogy a nemzetközi szerződések magát az állam személyiségét, az államot, mint jogi személyt kötelezik, függetlenül az állam fizikai elemeinek, az uralkodó személyének, az állam népességének és az államterületnek változásaitól. A mint nem érintik az állam nemzetközi viszonyait, nemzetközi szerződéseken alapuló jogait és kötelezettségeit az uralkodó személyének és a népesség számának változásai, hanem kötelezik az új uralkodót és a népesség új elemeit is, éppen úgy szükségképen kiterjednek az állam nemzetközi szerződéseire az államhoz csatolt új területekre is.

Amde ha nézzük a nemzetközi gyakorlatot, azt látjuk, hogy ez, az elmélet által hirdetett elv nem érvényesül *feltétlenül*, hanem hogy a gyakorlat ezen elv érvényesülésének még egy külön feltételt is állít. Nem elég ugyanis valamely területnek az állam souverainitása alá jutása ahhoz, hogy az illető területre az állam nemzetközi szerződése ipso jure hatályba lép.

* Liszt: id. m. 190. l.; Zorn: id. m. 154. l.; Rivier: id. m. I. köt. 216. l. Holtzendorff: «Handbuch des Völkerrechts.» Hamburg, 1887. II. köt. 42. l.; Hube: id. m. 64. l.; Seligmann: id. m. II. köt. 230. l.

** Ez az elv egyes nemzetközi szerződésekben kifejezetten is kimondott; így pl. az Ausztria, Franciaország és Sardinia között 1859 november 10-én kötött zürichi békeben és a Hannover megszerzésekor Poroszország és Hollandia között 1867 október 17-én kötött kiadási szerződésben. (Szövegét l. Huber: id. m. 203. l.)

jenek, hanem ennek a következménynek beállításához szükséges ezenfelül az is, hogy az új terület az anyaállam *jogrendjébe* is beolvadjon, vagyis hogy ne alkosson egy *külön jogrend* uralma alatt álló partikuláris jogterületet, hanem organikus alkotó részévé váljék az *azonos jogrend* által egybefogott egységes államterületnek, hogy úgy mondjuk, azzal jogilag amalgamizálódjék. A midőn valamely, az államhoz csatolt terület nem olvad be az anyaállam jogi egységébe, hanem meghagyatik területjogi különállásában, külön jog uralma alatt, az anyaállamtól eltérő jogi szervezetben, mint quasi idegen test az anyaállam területé mellett, ilyen esetben az államok gyakorlata a nemzetközi szerződéseket nem tekinti az illető területre ipso jure kiterjedőknek.

Utalunk ebből a szempontból első sorban a *gyarmatok jogállására*. A nemzetközi gyakorlatban elfogadott, s számos nemzetközi szerződés által elismert általános jogelv, hogy az anyaállam nemzetközi szerződése nem ölelik fel egyuttal a gyarmatok területét is. Ez az elv különböző formában szokott a nemzetközi szerződésekben kifejezést nyerni. Hogy csak az utolsó évek gyakorlatából hozunk fel példákat, az 1905 július 17-én kötött és az 1909: XIV. t.-cz.-be iktatott hágai perjogi egyezmény pl. kifejezetten is kimondja, hogy az egyezmény hatálya a szerződő államok gyarmataira csakis abban az esetben terjed ki, ha a szerződő államok ez iránt külön nyilatkoznak (26. cikk).* Az ipari tulajdon védelmére Washingtonban 1911 június 2-án kötött és az 1913: VIII. t.-cz.-be iktatott nemzetközi egyezmény pedig akként rendelkezik, hogy «a szerződő országok a jelen egyezményhez gyarmataik, birtokaik és a fenhatóságuk vagy védnökségük alatt álló területek vagy ezeknek egynémelyike tekintetében bármikor csatlakozhatnak; s e végből vagy általános nyilatkozatot tehetnek, a mely összes

* «A jelen egyezmény magától nyer alkalmazást a szerződő államok európai területeire. Ha valamelyik szerződő állam azt kívánja, hogy az egyezmény Európán kívül fekvő területein, birtokain vagy gyarmataiban, vagy consuli bíraskodásának kerületeiben hatályba lépjen, közölni fogja ezt a szándékát egy iratban, melyet Németalföld kormányának levéltárába kell majd elhelyezni.»

gyarmataiknak, birtokaiknak és a fenhatóságuk vagy védnökségük alatt álló területeknek csatlakozását magában foglalja, akár külön megnevezhetik azokat, a melyekre a csatlakozás kiterjed, akár pedig azoknak a megjelölésére szorítkozhatnak, a melyeket a csatlakozásból kizárnak» (16. b) cikk). Számos nemzetközi szerződésben az aláírási jegyzőkönyvben szokták a szerződő felek fentartani maguknak a jogot, hogy gyarmataik részéről csatlakozhassanak a szerződéshez, és azután rendszerint a ratificatio alkalmával jelentik be a csatlakozást. Így pl. a hajóösszeütközésekre és a tengeri segélynyújtásra vonatkozó szabályok egységesítése tárgyában 1910 szeptember 23-án kötött két brüsseli egyezmény (1913:I. t.-cz.) aláírási jegyzőkönyvében valamennyi szerződő állam fentartotta magának a jogot, hogy «gyarmatainak mindegyike részéről külön-külön csatlakozhassék az egyezményekhez és külön-külön mondhassa fel azokat». De magát az alapelvet, t. i. a gyarmatok kivételének elvét, fejezi ki igen világos és határozott formában a Londonban 1912 július 5-én kötött és az 1914:XVI. t.-cz.-be iktatott nemzetközi radiotelegraf-egyezmény 16. cikkének rendelkezése, mely szerint «gyarmatokkal, birtokokkal vagy védterületekkel bíró ország kormányának az egyezményhez való csatlakozása nem jelenti egyszersmind az ő gyarmatainak, birtokainak és védterületeinek csatlakozását is, hacsak ezt az illető kormány e célra szolgáló nyilatkozatban ki nem jelenti.»

A gyarmatokhoz hasonlóan ítéltetnek meg általában a nemzetközi szerződések hatálya szempontjából a védterületek, a protectoratus alatt álló államok, — a mint az a most idézett szerződések rendelkezéseiből is kitűnik, — valamint a más természetű függési viszonyban álló «külbirtokok» is, így pl. az Anglia fenhatósága alatt álló Cyprus.* De hasonló a helyzete e szem-

* L. pl. az angol kormány nyilatkozatát az 1910 szeptember 23-iki brüsseli egyezmény aláírási jegyzőkönyvében: «Ő Brit Felsége kormánya fentartja magának a jogot, hogy a brit gyarmatok, a brit véduraság alatt álló területek és a brit birtokok mindegyike, valamint Cyprus szigete részéről külön-külön csatlakozhassék az említett egyezményekhez és külön-külön felmondhassa azokat.»

pontból a nemzetközi jogi értelemben vett «mellékországoknak» is, mint pl. Izlandnak Dániával szemben. Izlandra ugyanis a Dánia által kötött államszerződések szintén nem tekintetnek ipso jure kiterjedőknek. Hogy ismét a legújabb gyakorlat mellett maradjunk, pl. a leánykereskedés elnyomása végett 1904 május 18-án létrejött párisi nemzetközi megállapodást (1912:XLIX. t.-cz.), valamint a fajtalan közlemények forgalmának elnyomása végett 1910 május 4-iki párisi egyezményt (1912:L. t.-cz.) Dánia a maga szorosabb területére már 1911-ben erősítette meg, míg Izlandra nézve csak 1912-ben csatlakozott ez egyezményekhez.*

Szóval a felhozott példák azt mutatják, hogy a gyarmatokra és az azzal «egyenrangú», a szorosabb államterületen kívül álló területekre, általában mindazon területekre, a melyek az *incorporatio imperfecta* viszonyában állanak az anyaállamhoz, az állandó nemzetközi gyakorlat az államszerződések hatályát elvileg nem tekinti kiterjedőnek. És így voltaképen az elmélet által hirdetett azon tételt, mely szerint a nemzetközi szerződések ipso jure hatályba lépnek az államhoz csatolt új területeken is, a nemzetközi gyakorlatból levont elvek alapján nézetünk szerint azzal a tétellel kell kiegészítenünk, hogy a nemzetközi szerződéseknek valamely újonnan szerzett területre ipso jure való kiterjedéséről csakis akkor lehet szó, a midőn az illető terület az anyaállam *jogrendjének egységébe* is beolvaszthatik, vagyis a midőn *incorporatio perfecta* forog fenn; míg *incorporatio imperfecta* esetén, éppen úgy, a mint nem terjed ki önmagától az anyaállam törvényeinek hatálya az illető területre, úgy nem terjed ki arra az anyaállam nemzetközi szerződéseinek hatálya sem. Igen határozott formában látjuk kifejezve ezt az elvet, a gyarmatok kivételének tulajdonképeni indokát, az

* L. a dán kormánynak Izlandra nézve bejelentett csatlakozására vonatkozólag a m. kir. miniszteriumnak 1912 október 7-iki 5902. M. E. sz. rendeletét (R. T. 1912. 1469. l.), valamint az 1912 október 7-iki 5932. sz. rendeletét. (R. T. 1912. 1470. l.) — A hajóösszeütközésekre és a tengeri segélynyújtásra vonatkozó 1910. évi szeptember 23-iki brüsseli egyezményben is a dán kormány fentartotta magának a jogot, hogy Izland részéről külön csatlakozhassék az egyezményhez.

1912. évi július 23-iki hágai nemzetközi váltójogi egyezmény 1. cikkének rendelkezésében, mely szerint az egyezmény a szerződő államok gyarmataira, birtokaira és a védőségük alatt álló területekre is kiterjed, de csak *«abban a mértékben, a melyben anyaországi törvényeik ott alkalmazandók.»*

A gyarmatok kivétele tehát a nemzetközi szerződések hatálya alól éppen azon alapul, hogy a gyarmatok és az azokhoz hasonló territoriális különállással bíró területek az anyaállamtól eltérő, *idegen* jogrendben élnek, más törvények, más jogintézmények, más közigazgatás uralma alatt állanak, hogy tehát *a jogrend azonosságán alapuló szerves kapcsolat*, az anyaállam területjogi egységébe való beolvadás, a nemzetközi szerződések alkalmazhatóságának alapja, indoka, itt hiányzik.

Már pedig Bosznia területjogi különállása, ha nem is olyan természetű, de mindenestre legalább is olyan fokú, mint a gyarmatoké. Nem Bosznia jogi helyzetének a jellege, hanem territoriális elkülönöttségének a mértéke az, a mely ebből a szempontból a gyarmatokkal egy kategóriába utalja. Bosznia és Hercegovina külön jog uralma alatt álló *«egységes, külön közigazgatási terület,»** a melynek megvannak a maga külön törvényei, megvan a maga külön alkotmánya, külön politikai szervezete, vagyis megvan a maga külön, úgy Magyarország, mint Ausztria jogrendjétől eltérő jogrendje, a melyben valóságosan külön politikai életet él.

Szóval itt is egy annexio imperfectával állunk szemben, itt is hiányzik a nemzetközi szerződések alkalmazhatóságának előfeltétele, a jogrend egységén alapuló organikus kapcsolat, a területjogi egybeolvadás, Boszniának Ausztriával és Magyarországgal egységes jogrendbe való egybeforrása. Ugyanazok a szempontok tehát, a melyek a gyarmatoknak, a védterületeknek, a protectoratus alatt álló államoknak, a *«külbirtokoknak»* és *«mellékországoknak»*, s általában a szorosabb államterületen.

* Tartományi önkormányzati szabályzat 1. §.

kivül álló területeknek a nemzetközi szerződések hatálya alól való kivételét indokolják, fenforognak Boszniára nézve is. A belső jogi egység hiánya, a területiális elkülönözöttség és a partikuláris jogterületi állás adja meg itt is az azonos megítélés alapját. Azért nézetünk szerint a nemzetközi szerződéseknek Boszniára való hatályossága kérdésében irányító elvként kell tekintenünk, hogy Boszniát ebben a vonatkozásban a gyarmatokkal egyképen kell megítélnünk. E szerint ugyanazok a szabályok, a melyek e szempontból általában a gyarmatokra nézve alkalmaztatnak, Boszniára is alkalmazandók. A mint tehát a nemzetközi gyakorlat a gyarmatokra elvileg nem tekinti a nemzetközi szerződések hatályát kiterjedőnek, éppen úgy nem tekinthetjük önként kiterjedőnek az Ausztria és Magyarország által kötött nemzetközi szerződések hatályát Boszniára nézve sem.

Boszniának ez, az Ausztriától és Magyarországtól való területiális elkülönözöttsége tehát, a melyet osztrák részről sem vonnak kétségbe,* még abban az esetben is akadályá lett volna annak, hogy a nemzetközi szerződések Boszniára és Herczegovinára ipso jure hatályosaknak tekintessenek, ha e tartományok egy államhoz kapcsolattak volna. Annál inkább akadályá a nemzetközi szerződések Boszniára való alkalmazhatóságának az a tény, hogy Bosznia nem egy államba incorporáltatott, hanem két állam mellé csatoltatott, nem egy államnak vált alkotó részévé, hanem két állam tartozékává. A két állam coimperiuma alá való tartozás ténye ugyanis már egymagában is területjogi különállást biztosít e tartományoknak.

Az elmondottakból már most következik, hogy ipso jure egyetlen, Ausztria és Magyarország által kötött nemzetközi

* Elismeri ezt már az annexióról szóló osztrák törvényjavaslat indokolása is, mely szerint: «in dem gebietsrechtlichen Verhältnisse der beiden Provinzen zu Österreich und Ungarn tritt eine Änderung nicht ein.» (1162. der Beilagen zu den stenogr. Protokollen des Abgeordnetenhaus. XVIII. Session. 1908. 4. 1.) Ily értelmű kijelentést tett Bienerth báró osztrák miniszterelnök is az osztrák képviselőház által kiküldött boszniai bizottságnak 1909 január 28-iki ülésén: «... gebietsrechtliche Sonderstellung als nicht ungarischer und nicht österreichischer Länder.»

szerződés sem terjed ki Boszniára és Hercegovinára, hanem a két állam nemzetközi szerződéseit csakis akkor bírják érvényre e tartományokban, ha ez az egyes szerződésekben *külön* kimondatik. A jogelv tehát, a melyet Bosznia jogi helyzetének és a nemzetközi gyakorlatnak vizsgálatából dedukálhatunk, abban foglalható össze, hogy Ausztriának és Magyarországnak harmadik államokkal kötött szerződéseit közül csak azok alkalmazhatók Bosznia népére és területére, a melyek Boszniára — akár magában az *eredeti* szerződésben, akár *utólag* — kifejezetten *kiterjesztettek*, vagy pedig, a melyek *közvetlenül* Boszniára vonatkozólag kötöttek. Külön kiterjesztés hiányában a nemzetközi szerződések Boszniára ki nem terjedőknek tekintendők, vagyis azokból Bosznia népét és területét illetőleg a szerződő felekre sem jogok, sem kötelezettségek nem származhatnak.

Igy, hogy egy aktuális gyakorlati példát hozzunk fel, az 1912. évi július 23-iki hágai nemzetközi váltójogi egyezménynek Ausztria és Magyarország által történt elfogadásából Boszniára nézve semminemű jog vagy kötelezettség nem származik. Jelesül az egyezmény 1. cikkének ama rendelkezéséből, mely a szerződő államokat arra kötelezi, hogy az «Egységes Szabályzatot» területeiken életbe léptetik, sem Ausztriára és Magyarországra nem hárul az a kötelezettség, hogy a Szabályzatnak megfelelő váltótörvényt alkotásáról gondoskodjanak Boszniában is, sem pedig Boszniára nem hárul az a kötelezettség, hogy a Szabályzatnak megfelelő váltótörvényt alkosson. Hangoztatni kívánjuk ezt különösen azért, mert úgy tudjuk, igen elterjedt az a felfogás, mintha a váltójogi egyezménynek hatálya Boszniára is kiterjedne, illetőleg mintha az egyezménynek Ausztria és Magyarország által történt elfogadása önmagában involválná Boszniára nézve is megfelelő új váltótörvény alkotásának szükségét.

Egyébként ki kell emelnünk, hogy — eltekintve azoktól az általános elvi okoktól, a melyek az Ausztria és Magyarország által kötött nemzetközi szerződések hatályának Boszniára

ipso jure való kiterjedése ellen szólának, — magának a váltójogi egyezménynek szövegéből is világosan következik, hogy annak hatálya Boszniára ki nem terjed. Az egyezmény 1. cikkének 2. bekezdése szerint ugyanis a szerződő államoknak az a kötelezettsége, hogy a Szabályzatot területeiken is életbe léptetik, kiterjed ugyan «a szerződő államok gyarmataira, birtokaira vagy a védőségük alatt álló területekre és consuli bírásoknak kerületeire» is, de csak «abban a mértékben, a melyben anyaországi törvényeik ott alkalmazandók».* Minthogy azonban Boszniában nem az «anyaországi törvények» alkalmaztatnak, hanem Bosznia külön törvények, külön jogrend uralma alatt áll, ennél fogva nem lehet kétséges, hogy a váltójogi egyezmény 1. cikkének rendelkezése értelmében az egyezmény hatálya Boszniára nem terjed ki. Ha tehát azt ott is hatályba kívánjuk léptetni, akkor Boszniára nézve az egyezményhez külön kell *csatlakoznunk*, a minek módjáról alább még tüzetesebben szólunk. Csatlakozás esetében azután az egyezmény életbeléptetése, illetőleg az egységes szabályzatnak megfelelő váltótörvény alkotása a bosnyák-hercegovinai tartománygyűlés hatáskörébe tartozik, minthogy a tartományi önkormányzati szabályzat a kereskedelmi és váltójogra vonatkozó törvényhozást az autonom boszniai törvényhozás kompetenciájába utalja.** (42. §. 8. pont.)

Annak természetesen nincsen akadálya, hogy Bosznia az egyezményhez való formális csatlakozás nélkül is, az egységes szabályzatnak megfelelő új váltótörvényt alkosson hatályban álló törvénye, az 1883. április 17-iki és az ezt kiegészítő 1911. december 5-iki váltótörvény helyébe, hogy tehát quasi «hallgatólag csatlakozzék» az egyezményhez. Ilyen «hallgatólagos csat-

* A hágai nemzetközi váltójogi egyezményről szóló törvényjavaslat indokolása is külön utal arra, hogy az egyezmény hatálya a szerződő államok gyarmataira és egyéb birtokaira «csak annyiban terjed ki, a mennyiben a szóban forgó területeken az anyaország törvényei vannak érvényben». (*Képviselőházi Irományok* 1910—1915. 964. szám, 53. l.).

** V. ö. *Nagy Ferencz*: «A nemzetközi váltójogi egyezmény és az ennek alapján alkotott új magyar váltótörvény magyarázata». Budapest 1914. 39. l.

lakozás» esetében azonban *magának* a váltójogi *egyezménynek* határozatai nem terjednek ki Boszniára.

Az eredmény tehát, a melyre a nemzetközi szerződések Boszniára való alkalmazhatóságának kérdésében jutottunk, merőben ellentétes azzal, a melyet *Lamp* fentebb idézett kijelentése fejez ki. Mert míg az ő álláspontja szerint kétség esetén, tehát kifejezett rendelkezés hiányában a nemzetközi szerződések Boszniában is érvényeseknek tekintendők, és így nem is volna szükség azoknak külön kiterjesztésére, hanem ez iránti rendelkezés nélkül is alkalmazandók volnának a szerződések Bosznia népére és területére, addig a mi álláspontunk szerint ehhez minden esetben a szerződő felek kifejezett akaratnyilvánítása szükséges.

Látni fogjuk azonban, hogy az az elv, a melyet itt kifejtettünk, és a mely szükségképen következik egyrészt Bosznia államjogi helyzetéből, másrészt a nemzetközi jog általános elveiből, korántsem érvényesül kellő határozottsággal a gyakorlatban, a mennyiben egyes nemzetközi szerződések kifejezték, ki vannak ugyan terjesztve Boszniára is, viszont azonban érvényeseknek tekint a gyakorlat Boszniára olyan államszerződéseket is, a melyek arra kifejezetten kiterjesztve nincsenek, a mint ez a nemzetközi szerződéseknek a boszniai törvény- és rendelettárban való közzététele körül követett gyakorlat jellemzéséből világosan fog elénk tárulni.

De mindezekon, a most felhozott közjogi és nemzetközi jogi indokokon felül, úgy véljük, a szerződésnek, mint *kétoldalu* jogviszonynak természetével sem fér meg az az álláspont, mely a nemzetközi szerződéseket kétség esetén ipso jure kiterjedőknek tekinti Bosznia területére is. A szerződés fogalmának lényegéből következik ugyanis, hogy a másik szerződő fél akaratnyilvánítása is szükséges ahhoz, hogy valamely szerződés valamely területre alkalmazást nyerjen. Azért nézetünk szerint *kétség esetén* a szerződések hatályterülete mindig *szorosan* értelmezendő, vagyis ily esetben a szerződés csakis arra a területre alkalmazható, a melyre való alkalmazhatósága tekintetében a szerződő

felek akaratmegegyezése *kétségtelenül* megállapítható. A szerződés hatályterületének kiterjedése ugyanis a szerződési kötelezettségek megnövekedését jelenti. Már pedig nem lehet az egyik fél szerződésbeli helyzetét a másik fél *egyoldalú* tényeivel módosítani és a szerződési kötelezettségeknek megnövekedett többletét akarata nélkül reá oktrojálni, hanem ilyen esetben mindig módot kell adni a másik szerződő félnek is arra, hogy nyilatkozhassék, vajjon kiterjedőnek kívánja-e tekinteni a szerződés hatályát a kérdéses vitás területre is. Hiszen az illető harmadik államoknak, a melyek Magyarországgal és Ausztriával szerződési viszonyban állanak, a legkülönbözőbb okuk lehet arra, hogy Boszniára nézve, — a mely más jogrend uralma alatt áll, a melynek jogintézményei, törvényei mások, mint Magyarország és Ausztria törvényei és jogintézményei, a melynek közigazgatása, jogszolgáltatása más alapon van szervezve és a melynek népe alacsonyabb kulturális színvonalon áll s gazdaságilag is elmaradottabb, — a legkülönbözőbb és igen nyomatékos okaik lehetnek arra, hogy ne terjeszszék ki pl. a velünk kötött jogsegély iránti, kereskedelmi, szerzői jogi, szegénységélyezési egyezményeiket.

Ez a szempont is annak az elvnek elismerése mellett szól, hogy csak a szerződő felek által *kifejezetten kiterjesztett* nemzetközi szerződéseket tekinthetjük Bosznia területére és népére is alkalmazhatóknak. A mennyiben tehát Ausztria és Magyarország valamely nemzetközi szerződését Boszniára is alkalmazásba kívánja vétetni, akkor ez iránt vagy magába az eredeti szerződésbe kell megfelelő rendelkezést felvételnie, vagy utólagosan kell a szerződés hatályát a másik szerződő állammal való megállapodás útján Boszniára kiterjesztenie.

A nemzetközi szerződések Boszniára való kiterjesztésének a gyakorlatban különféle módjaival találkozunk, a melyeket a következőkben kísérelünk meg rendszerbe foglalni.

Az *első* módzat abban áll, hogy bizonyos fajú szerződésekre nézve *collective, törvény* útján mondatik ki azok ér-

vényének Boszniára való kiterjedése, mint a hogy kimondatott ez pl. a kereskedelmi és vámszerződésekre a Boszniával és Herczegovinával való vámkapcsolat létesítéséről szóló 1879: LII. t.-cz.¹ 3. §-a utján, mely szerint «az idegen államokkal kötött vagy kötendő vám- és kereskedelmi szerződések a legnagyobbított közös vám- és kereskedelmi terület ujonnan felvett részeiben is érvényesek.»

A kiterjesztésnek *második* módja az, hogy magában az *eredeti* szerződésben külön rendelkezés vétetik fel a szerződésnek Boszniára való hatályba léptetése iránt, a mi rendszerint megfelelő *kiterjesztő záradék* alkalmazása utján történik. Így ez a módzat nyer alkalmazást a kereskedelmi és hajózási szerződések tulnyomó részénél, a melyek általában azzal a záradékkal köttetnek, hogy hatályuk az «osztrák-magyar vámterülethez tartozó és a jövőben tartozandó országokra» is kiterjed.

A *harmadik* módzat, a nemzetközi szerződéseknek külön szerződés, *pótszerződés* utján való kiterjesztése Boszniára; a mint pl. a közokiratok hitelesítése tárgyában a Németbirodalommal 1880 február 25-én kötött és az 1880: XXXVI. t.-cz.-be iktatott egyezmény ilyen külön szerződés utján, és pedig az Ausztria és Magyarország s a Németbirodalom között 1881 június 13-án kötött szerződés utján terjesztetett ki Boszniára és Herczegovinára.²

A kiterjesztés *negyedik* módja, valamely nemzetközi szerződésnek a másik szerződő állammal történt előzetes megállapodás alapján, *kormányrendelet* utján való kiterjesztése. Így terjesztettek ki pl. a Szerbiával 1911 márczius 30-án kötött és az 1912: I—IV. t.-cz.-be iktatott consuli, hagyatéki, perjogi és kiadatási egyezmények a szerb kormánynyal való előzetes jegyzékváltás alapján Boszniára.³

¹ E törvénynek megfelel az 1879 december 20-iki osztrák törvény (R. G. Bl. 1879. 136. sz.).

² L. a boszniai országos kormánynak e szerződés közzétételéről szóló 1881 szeptember 1-én kelt 19853. sz. rendeletét. (*Sammlung*, 1881. 442. 1.)

³ L. a m. kir. miniszteriumnak 1912 január 28-iki 602. sz. rendeletét ezen egyezményeknek Boszniára és Herczegovinára való kiterjesztéséről. (R. T. 1912. 1. l.)

Egy további, *ötödik* módozat a nemzetközi szerződéseknek Boszniára való kiterjesztésére, a *csatlakozás* a «nyílt szerződésekhez». Ez a módozat ez ideig csupán egy esetben alkalmaztatott, és pedig Boszniának a nemzetközi radiotelegraf-egyezményhez való csatlakozása esetében, a mi az 1912 július 5-én, aláírt és az 1914: XVI. t.-cz.-be iktatott új egyezmény, a londoni radiotelegraf-egyezmény megkötése után történt. Ezzel az egyezményenyl alább külön is foglalkozunk, minthogy itt a gyarmatok csatlakozására az a sajtyszerű módozat alkalmaztatott, hogy az egyezmény a szerződő államok összes csatlakozott gyarmatai és egyéb birtokai, s ezek között Bosznia részéről is aláíratott, a mi könnyen téves következtetésekre szolgáltat alkalmat Boszniának nemzetközi viszonylatokban való helyzetét illetőleg.

Ama módozatok között, melyek az Ausztria és Magyarország által kötött nemzetközi szerződéseknek Boszniára való kiterjesztése körül a gyakorlatban alkalmaztatnak, *első* helyen említettük a fenti csoportosításban a *collectiv* kiterjesztés esetét, t. i. azt az esetet, a midőn a szerződések bizonyos *kategóriájára* nézve *törvény* után mondatik ki, hogy hatályuk Boszniára is kiterjed. Mint mondtuk, ez a jogállapot áll fenn jelenleg a *vám- és kereskedelmi szerződések* tekintetében, a Boszniával való vámkapcsolat létesítéséről szóló 1879: LII. t.-cz. 3. §-a alapján, mely a külállamokkal kötött vagy kötendő vám- és kereskedelmi szerződéseket Boszniára és Hercegovinára is érvényeseknek nyilvánítja. E rendelkezésnél fogva mindazon vám- és kereskedelmi szerződések, a melyek e törvény életbeléptekor, vagyis 1880. január 1-én* már hatályban állottak, ipso jure hatályba léptek Boszniában és Hercegovinában is, ** ugyszintén az azóta

* L. az 1879: LII. t.-cz. 14. §-át.

** Az 1879: LII. t.-cz. hatálybalépte előtt kötött ily tárgyú szerződések közül külön közzétetett a boszniai törvény- és rendeletárban a Romániával 1875. június 22-én kötött kereskedelmi egyezmény és az Olaszországgal 1878 december 27-én kötött kereskedelmi és hajózási szerződés. L. ezeket a közös miniszteriumnak a Bosz-

kötött, valamint a jövőben kötendő kereskedelmi és vámszerződések is minden ez iránti külön rendelkezés nélkül érvénybe lépnek e tartományokban.

Az 1879: LII. t.-cz. csupán a «vám- és kereskedelmi szerződésekről» szól; e törvény értelmében tehát csakis ezeknek hatálya terjed ki külön rendelkezés nélkül Boszniára. Azonban a gyakorlatban a kereskedelmi és vámszerződések akárhányszor egyéb tárgyú szerződésekkel, és pedig rendszerint hajózási szerződésekkel egyesítve, mint «kereskedelmi és hajózási szerződések» köttetnek meg, úgy, hogy ily esetben voltaképen az a helyzet áll fenn, hogy két olyan szerződés van egy szerződésbe egyesítve, a melyek közül az egyik, t. i. a kereskedelmi szerződés, a törvény erejénél fogva, ipso jure hatályba lép Boszniában, míg a másik, a hajózási szerződés csak külön kiterjesztés esetén volna Boszniára alkalmazható. Kérdés, hogy tekintettel az 1879: LII. t.-cz. 3. §-ára, miképen ítélendők meg az ilyen, más tárgyú szerződéssel kapcsolatos kereskedelmi szerződések.

Minthogy a törvény kizárólag a «kereskedelmi és vámszerződésekre» vonatkozólag mondja ki, hogy azok Boszniára is hatályosak, és minthogy az a tényleges gyakorlat, mely szerint a hajózási szerződések a kereskedelmi szerződésekkel együttesen szoktak megkötetni, nem teszi még a hajózási szerződéseket kereskedelmi szerződéseké, * ennél fogva nézetünk szerint minden olyan esetben, a midőn a kereskedelmi és vámszerződések hajózási vagy egyéb tárgyú szerződésekkel kapcsolatban köttetnek meg, már külön rendelkezés lesz a szerződésbe felveendő, ha azt Boszniára is hatályba léptetni kíván-

niával való vámkapcsolatról szóló 1879 december 23-iki 6410. sz. rendeletében (*Sammlung* 1878—80. III. köt. 2. rész 45. l.).

* A hajózási szerződések nem csupán kereskedelmi természetű ügyeket szabályoznak, hanem rendelkeznek pl. a hajók állami illetőségéről, a lobogóviselési jog kérdéseiről, a szökevény tengerészek kiadatásáról, a hajóserencsétlenségek esetében követendő eljárásról és számos egyéb, a kereskedelmi szerződések körén kívül álló úgyról.

jük. Hasonlóképen nem sorozhatók a kereskedelmi szerződések kategóriájába és így nem terjednek ki ipso jure Boszniára a kereskedelmi szerződésekkel *rokon* tárgyú szerződések sem, — mint pl. az áruvédegyoltalmi, a kereskedelmi utazókról szóló egyezmények, valamint az állategészségügyi egyezmények, * — a melyek tehát szintén csak ez iránti külön rendelkezés esetén alkalmazhatók Boszniára.

Sőt voltaképen még a *úszta* kereskedelmi és vám szerződésekben is kívánatosnak tartanók annak külön kimondását, hogy azok Boszniára is alkalmazandók. A Boszniával való vámkapcsolatról szóló magyar s a megfelelő osztrák törvény ugyanis, mely a vám- és kereskedelmi szerződéseket Boszniára is hatályosaknak nyilvánítja, csak Magyarországra, illetve Ausztriára nézve alkot kötelező jogot, a másik szerződő félre nézve azonban a szerződések alkalmazása szempontjából egyedül az azokba foglalt rendelkezések irányadók, miért is magukból a szerződésekből kell a másik fél hatóságainak utasítást nyerniök arra, hogy az illető szerződések rendelkezéseit nem csupán Magyarország és Ausztria népére és területére, hanem Bosznia népére és területére is alkalmazniok kell.

Gyakorlati szempontból éppen ezért a szerződések kiterjesztésére a legmegfelelőbb mód az, a melyet fentebb a kiterjesztés *második* módjaként jelöltünk meg, ha t. i. *magában az eredeti szerződésben* külön rendelkezés vétetik fel a szerződés hatályának Boszniára való kiterjesztése iránt, a mint ez megfelelő *kiterjesztő záradék* formájában szokott egyes szerződésekben alkalmaztatni. A kiterjesztés történhetik vagy olyképen, hogy Bosznia kifejezetten megjelöltetik a kiterjesztő rendelkezésben, vagy történhetik Bosznia kifejezett megnevezése nélkül is, olyképen, a mint ez pl. rendszerint a kereskedelmi és hajózási szerződéseknél történik, a melyeknek záradékában t. i. egész

* Az állategészségügyi egyezmények, a melyek az állatok és az állati nyerstermények forgalmát szabályozzák, rendszerint a kereskedelmi szerződésekkel egyidejűleg kötöttek meg s azokkal azonos lejáratuak.

általánosságban kimondatik, hogy hatályuk kiterjed a monarchiával «vámegyesült vagy vámelegesülendő» területekre.

Ilyen, a vámkapcsolatra utaló kiterjesztő záradék első ízben a Szerbiával 1881. május 6-án kötött és az 1882: XXX. t.-cz.-be iktatott kereskedelmi szerződésben alkalmaztatott,¹ melynek 16. cikke szerint a szerződés «kiterjed mindazon országokra, a melyek az osztrák-magyar vámterülethez jelenleg tartoznak, vagy a jövőben tartozni fognak». Az e szerződés megkötése óta kötött «kereskedelmi és hajózási szerződések» tulnyomó része,² továbbá egyes önálló hajózási szerződések,³ ugyszintén egyes állategészségügyi egyezmények⁴ is felvették ezt a vámkapcsolatra utaló kiterjesztő clausulát és pedig többekévesbbé az 1881. évi szerb kereskedelmi szerződés záradékával azonos formában.

A legujabb gyakorlatban már a kiterjesztő záradéknak egy ujabb formájával találkozunk, és pedig a vámkapcsolati kiterjesztő záradékon tulmenő *általános* kiterjesztő clausulával, a mely már mindennemű új területgyarapodásra kiterjeszti az államszerződések hatályát. Ilyen általános kiterjesztő záradékot találunk a Japánnal 1912. október 28-án kötött és az 1913: XIX. t.-cz.-be iktatott kereskedelmi és hajózási szerződés 22. cikkében, mely szerint a «szerződés rendelkezései kiterjednek mindazokra a területekre és birtokokra, a melyek a szerződő felek egyikéhez vagy másikához tartoznak vagy igazgatása alatt

¹ Ezt megelőzőleg ilyen vámkapcsolati kiterjesztő záradékot csak Liechtenstein fejedelemségre vonatkozólag vettek fel egyes kereskedelmi és vámszerződések, és pedig az Ausztria és Magyarország s Liechtenstein közt 1876 deczember 3-án kötött és az 1876: XLVIII. t.-cz.-be iktatott adó- és vámelegesülési szerződés 27. cikke alapján.

² A kereskedelmi, valamint a «kereskedelmi és hajózási» szerződések tulnyomó részében alkalmaztatott ugyan ilyen kiterjesztő záradék, de nem valamennyiben. Így pl. nincsen ilyen kiterjesztő záradék a Spanyolországgal 1880 június 3-án, a Franciaországgal 1884 február 18-án, a Görögországgal 1887 márczius 30-án kötött kereskedelmi egyezményben és a Dániával 1887 márczius 14-én kötött kereskedelmi és hajózási egyezményben.

³ Pl. a Szerbiával 1882 február 22-én kötött hajózási szerződés (16. cikk).

⁴ Pl. a Svájc czal 1906 márczius 9-én kötött állategészségügyi egyezmény (8. cikk).

állanak; ugyszintén kiterjednek mindazokra az országokra, a melyek a szerződő felek mindegyikének vámterületéhez jelenleg tartoznak vagy a jövőben tartozni fognak.»

Harmadik helyen említettük a kiterjesztés módjai között azt az esetet, a midőn valamely államszerződés pótszerződés útján terjesztetik ki Boszniára, vagyis a midőn Ausztria és Magyarország egy, már korábban megkötött szerződésüknek Boszniára való hatályba léptetése céljából *külön* szerződést kötnek az illető harmadik állammal. A kiterjesztésnek ez a módja ez ideig csupán a már fentebb említett egy esetben alkalmaztatott, t. i. a közokiratok hitelesítése tárgyában a Németbirodalommal 1880. február 25-én kötött szerződésünk kiterjesztése esetében. Ausztria és Magyarország ugyanis 1881. június 13-án Berlinben újabb szerződést kötött a Németbirodalommal, a mely Ő Felsége által 1881. július 10-én ratifikáltatott,* és a melyben a szerződő felek megállapodtak, hogy az 1880. február 25-iki szerződés rendelkezéseit Boszniára és Herzegovinára is alkalmazni fogják. Ebben a tényben, hogy itt Ausztria és Magyarország formális *külön* szerződést kötött egy harmadik állammal, valamely szerződésének Boszniára való kiterjesztése iránt, a legvilágosabban jut kifejezésre az az alapelv, a melyet itt kifejtteni megkíséreltünk, hogy az Ausztria és Magyarország által kötött államszerződések *nem ipso jure* terjednek ki Boszniára. A gyakorlat azonban eltért az itt elfoglalt elvi állásponttól és 1881 óta a kiterjesztésnek ezt a módját egyetlen esetben sem alkalmazták, úgy hogy az 1881. június 13-iki szerződés a maga nemében mindeddig izoláltan maradt.

Csak legujabban találkozunk egy, ehhez bizonyos mértékben hasonló kiterjesztő módozattal, — a melyet fentebb a kiterjesztés *negyedik* módjaként jelöltünk meg, — hogy t. i.

* A két szerződés egymás mellett tétetett közzé a boszniai törvény- és rendelettárban. L. az ezek közzétételéről szóló 1881. szeptember 1-i 19853. sz. országos kormányrendeletet. (*Sammlung* 1881. VIII/188. 442. l.)

egyes nemzetközi szerződések a másik szerződő [féllel való kölcsönös megállapodás alapján, *kormányrendelet* útján terjesztetnek ki Boszniára. Így terjesztetett ki a Szerbiával 1911. márczius 30-án kötött és az 1912: I-IV. t.-cz.-be iktatott consuli, hagyatéki, perjogi és kiadatási egyezmény, a szerb kormányval történt megállapodás alapján¹ a m. kir. ministeriumnak 1912. január 28-án kelt 602. sz. rendeletével,² valamint a Bulgáriával 1911. május 31-én kötött és az 1912: XXVII-XXIX. t.-cz.-be iktatott consuli, perjogi és kiadatási egyezmény a bolgár kormányval létrejött megállapodás alapján³ az összministeriumnak 1912. július 15-én kelt 4217. sz. rendeletével⁴ Boszniára és és Herzegovinára.

Elvi szempontból igen nagy jelentőséget kell tulajdonítanunk ennek, a kiterjesztés körül legujabban inaugurált gyakorlatnak, mert miként az előbb tárgyalt módozat, ugy ez is annak a jogelvnek világos elismerését jelenti, hogy ha valamely szerződést Boszniában is hatályba léptetni kívánunk, akkor ez iránt mindig külön kell rendelkezünk, mert külön rendelkezés hiányában áll az elv, hogy a nemzetközi szerződések nem alkalmazhatók Bosznia népére és területére.

Felmerül azonban itt a kérdés, hogy miképen kell megítélnünk a kiterjesztésnek e módját *alkotmányjogunk* szempontjából. Vajjon teljesen szabad keze van-e a kormánynak a nemzetközi szerződéseknek Boszniára való kiterjesztése tekintetében,

¹ Az ezen egyezmények aláírása alkalmával a belgrádi cs. és kir. osztrák-magyar követ és a szerb kir. külügyminiszter között lefolyt diplomatai jegyzékváltás szövegét l. a hagyatéki, perjogi és kiadatási egyezmények közzétételéről szóló 1912 január 28-iki 459. sz. boszniai országos kormányrendeletben. («Gesetz- und Verordnungsblatt für Bosnien und die Herzegovina». 1912. 36. l.). A consuli egyezmény a boszniai törvénytarban nem tététt közzé.

² R. T. 1912. 1. és 2. l.

³ Az ezen egyezmények aláírása alkalmával a szófiai cs. és kir. osztrák-magyar követ és a bolgár kir. külügyminiszter között lefolyt jegyzékváltás szövegét l. a perjogi és kiadatási egyezmény közzétételéről szóló 1912 augusztus 6-iki 184863/1. sz. országos kormányrendeletben. (Gesetz- und Verordnungsblatt 1912. 261. l.). A consuli egyezmény nem tététt közzé a boszniai törvénytarban.

⁴ R. T. 1912. 713. l.

illetve feltétlenül jogositva van-e a magyar és az osztrák kormány arra, hogy *bármely* nemzetközi szerződés hatályát kiterjeszthesse Boszniára, avagy tekintettel a szerződések tárgyára, nem szorulnak-e bizonyos szerződések, hatályuknak Boszniára való kiterjesztéséhez, parlamenti jóváhagyásra, a magyar illetve az osztrák törvényhozás hozzájárulására?

Mi azon nézeten vagyunk, hogy miután Boszniára nézve a nemzetközi szerződések megkötésének alanyai Ausztria és Magyarország, ugyanazon szabályokat, a melyeket a magyar és az osztrák alkotmányjog a nemzetközi szerződéskötésre, illetve a szerződések becikkelyezésére nézve előírnak, kell irányadóknak tekintenünk a szerződéseknek Boszniára való megkötése és kiterjesztése esetében is.

A mennyiben tehát jogunk szerint valamely szerződés tárgyánál fogva törvényhozási jóváhagyásra szorul, hogy közjogilag perfektnak tekintessék, úgy törvényhozási jóváhagyást igényel az ily szerződés abban az esetben is, ha Boszniára vonatkozólag köttetik, vagy ha hatálya Boszniára kiterjesztetik.¹ Ha tehát pl. olyan szerződés kiterjesztéséről van szó, a mely a polgárookra, hatóságokra valamely irányban terheket ró, vagyis olyan szerződésről, a mely úgy a mi jogunk,² mint az osztrák jog szerint³ becikkelyezésre szorul, úgy az ily szerződés Boszniára nézve is csak a magyar és az osztrák törvényhozás jóváhagyása mellett lesz jogérvényesen kiterjeszthető. Ha ellenben olyan szerződésről van szó, a melyet a kormány saját hatáskörében is jogszerűen megköthet, úgy az ily szerződésnek Boszniára való kiterjesztésére is megfelelő lesz a kormányrendelet formája.

A kiterjesztés módozatainak fenti csoportosításában utolsó helyen hoztuk fel az «adhæsiót», a nemzetközi szerződésekhez

¹ Kivéve azonban azt az esetet, a midőn az eredeti szerződési törvény ad felhatalmazást a kormánynak a kiterjesztésre.

² V. ö. Nagy Ernő: «Magyarország közjoga». Budapest, 1913. 20. l. — Kmety: «A magyar közjog tankönyve». Budapest, 1911. 60. l.

³ L. az 1867 december 21-iki osztrák törvény (R. G. Bl. 141. sz.) 11. §-át.

való csatlakozás esetét. Az újabb időben ugyanis az általánosabb jelentőségű nemzetközi egyezmények megkötésénél szokásossá vált, hogy a szerződő államok a szerződést bizonyos ideig «nyitva hagyják», azaz módot adnak egyrészt az eredeti szerződés megkötésében *részt nem vett* államok számára, hogy a szerződéshez utólag hozzájárulhassanak, másrészt pedig módot adnak a szerződés megkötésében *részvett* államok számára, hogy gyarmataik vagy egyéb birtokaik részéről csatlakozhassanak a szerződéshez, a mely esetben a csatlakozó állam vagy gyarmat az ily szerződésekből eredő összes jogokba és kötelezettségekbe belép.

Ez alapon joga van tehát Ausztriának és Magyarországnak azokhoz a «nyílt szerződésekhez», a melyeknek megkötésében részt vett, Bosznia részéről is csatlakozni. Említettük, hogy ilyen csatlakozás Bosznia részéről ez ideig csak egy esetben történt, és pedig az 1912. évi július 5-iki londoni nemzetközi radiotelegraf-egyezmény (1914: XVI. t.-cz.) esetében, a mely, bár önálló nemzetközi egyezmény formájában kötöttet, valaképpen nem egyéb, mint a szerződő államok gyarmatainak és külbirtokainak az 1906. évi november 5-iki berlini radiotelegraf-egyezményhez való *csatlakozása*, amint az az egyezmény zárójegyzőkönyvében éppen Boszniára vonatkozólag egészen világosan ki is van mondva.*

Itt azonban a Bosznia részéről való csatlakozás olyan formában történt, a melynek szokatlan volta könnyen Bosznia nemzetközi helyzetének téves megítélésére szolgáltathat okot. Ennek az egyezménynek megkötésénél ugyanis a csatlakozott gyarmatok és egyéb birtokok s közöttük Bosznia és Hercegovina is, külön voltak képviselve, s az egyezmény azok részéről is külön aláíratott.

Az a tény, hogy a radiotelegraf-egyezmény Bosznia képviselői részéről is aláíratott, első pillantásra ellentmondani lát-

* I. pont: «A Bosznia-Hercegovina részéről bejelentett *csatlakozás* tulajdonképeni természete nem lévén meghatározva . . . »

szik az e dolgozat I. fejezetében kifejtett ama tételnek, hogy Bosznia nemzetközi viszonylatokban önálló jogalanyként nem szerepelhet. Ámde ha meg akarjuk ítélni ennek a ténynek valódi jelentőségét, akkor mindenek előtt tisztában kell lennünk azzal a körülménnyel, hogy a *posta- és táviróegyezmények* — a melyek közé tartoznak természetesen a radiotelegraf-egyezmények is, — egészen külön helyet foglalnak el a nemzetközi szerződések sorában, a mennyiben a posta- és táviró-egyezményeket a nemzetközi gyakorlat nem tekinti tulajdonképeni államszerződéseknek, hanem a különböző országok *postaigazgatásai* között kötött egyezményeknek, a mint az rendszerint az ily egyezmények szövegében kifejezetten is ki szokott mondani.* Ehhez képest az államok gyakorlata, és ma már állandónak mondható gyakorlata, a szerződő államok gyarmatainak, védterületeinek és a fenhatóságuk alatt álló egyéb birtokoknak is, mint külön posta- és táviróigazgatási kerületeknek, külön képviselőt ad az ily egyezmények megkötésénél. Abban is kifejezésre jut a posta- és táviróegyezményeknek ez a «nem tulajdonképeni államszerződési» minősége, hogy megkötésüknél nem a nemzetközi szerződéskötés körül általában eljáró szervek képviselik az államokat, tehát nem a külügyminiszterium, illetőleg a külképviseleti hatóságok, hanem azok a külügyminiszter közvetítő közreműködése nélkül, kizárólag a megfelelő szakszervek, t. i. a posta- és táviróigazgatóságok kiküldöttjei utján köttetnek, a mint ez pl. az 1912. évi radiotelegraf-egyezmény-nél is történt.

Igy vált a gyakorlatban mindinkább rendszeressé az ily tárgyú egyezmények megkötésénél a szerződő államok gyarmatainak és egyéb birtokainak külön szerepeltetése. Már az 1878. június 1-i párisi általános postaegyesületi szerződés (1879: XIV. t.-cz.), valamint az ezt módosító 1885. márczius 21-iki lissaboni

* A *postaegyezmények* pl. rendszerint nem a «szerződő államok», hanem a «szerződő *postaigazgatások*» kifejezést használják.

pótszerződés (1886: XII. t.-cz.), majd az 1891. július 4-iki bécsi egyetemes postaszerződés (1892: XI. t.-cz.) a szerződő államok gyarmatai részéről is aláíratott, és így volt ez az 1912. július 5-iki radiotelegraf-egyezménynél is, a mely utóbbi még az eddigi gyakorlaton is tulment, mert míg eddig az ily tárgyú szerződéseknél csupán egy-egy állam gyarmatainak *összessége* szerepelt egy aláírással, addig itt már a különböző államok *egyes* gyarmatai is külön nyertek képviseletet és aláírási jogot. Így, hogy csak néhány példát hozunk fel, külön aláíratott az 1912. évi radiotelegraf-egyezmény, Francia-Nyugat-Afrika, Francia-Equatoriális-Afrika, Madagaskar, Canada, Uj-Zéland, Curaçao, valamint Japán mellett Chosen, Formosa, Sachalin és Kwantung bérelt terület részéről is. Ezt a tényt kell szem előtt tartanunk, ha a Bosznia részéről való aláírás tulajdonképeni jelentőségét megítélni kívánjuk. A londoni egyezménynek Bosznia kiküldöttjei által való aláíratása sem volt egyéb, mint alkalmazkodás részünkről ahhoz az általános nemzetközi gyakorlathoz, mely a posta- és táviróegyezmények megkötésénél a szerződő államok gyarmatainak és egyéb birtokainak is külön képviseletet ad. A gyarmatok részéről való külön aláírás tényének ilyképen csupán *administratív* jelentőséget tulajdonithatunk, vagyis a gyarmatok külön szerepeltetése az ily szerződések megkötésénél voltaképen csak arra szolgál, hogy prononcirozottabbán meghatározza, mely területekre terjed ki az egyezmény hatálya és hogy a külön aláírás ténye utján quasi hatályosabb garancia alá helyezze az egyezmény rendelkezéseinek végrehajtását.

Bosznia és Hercegovina nemzetközi helyzetére tehát ebben az esetben a külön aláírás tényének egyáltalában nincsen kihatása, és így a radiotelegraf-egyezmény aláírásából nemcsak hogy nem lehet e tartományok nemzetközi jogi cselekvőképességére következtetést vonni, de sőt ellenkezőleg a londoni egyezmény is éppen Boszniának a nemzetközi szerződéskötés szempontjából a gyarmatokkal való *egyenrangúságát*, *coloniális helyzetét* tanusítja. A Bosznia részéről való külön aláírás ténye

alapján éppen olyan téves volna Bosznia javára nemzetközi viszonylatokban bizonyos önállóságot allegálni, mint a milyen téves volna a külön aláírás tényéből pl. a Japán által bérelt Kwantungnak vagy Curaçao németalföldi gyarmatnak nemzetközi jogi személyiségét vitatni.

Egyébként ki kell emelnünk, hogy már az *occupatio* idejében is kötöttünk ilyen postaegyezményt, a mely Bosznia részéről is aláíratott. Ez az egyezmény a postautalványforgalom tárgyában Szerbiával 1894-ben kötött és a m. kir. kereskedelemügyi miniszter által 1894. június 6-án jóváhagyott egyezmény, a mely nem czikkelyezettett be, hanem csupán rendelet útján tétetett közzé.* A mint kétségtelen, hogy az 1894-iki postaegyezménynek Bosznia meghatalmazottja részéről való aláírása nem jelentette az *occupált* tartományoknak nemzetközi jogi cselekvőképességét, éppen olyan kétségtelen, hogy az 1912. évi radiotelegraf-egyezménynek Bosznia képviselői részéről való aláírása sem jelent nemzetközi jogi önállóságot az *annektált* tartományok számára.**

Tekintettel tehát a posta- és táviróegyezményeknek a nemzetközi egyezmények között elfoglalt különleges helyzetére és

* L. az ezen egyezmény megkötéséről szóló 1895 augusztus 8-iki 58088. sz. m. kir. kereskedelemügyi miniszteri rendeletet: «Egyezmény a postautalvány-szolgálat tárgyában, kötöttett egyrészt Ausztria, Magyarország, Bosznia-Hercegovina, másrészt Szerbia postaigazgatásai részéről» (R. T. 1895. II. köt. 1181. l.). Ezt az egyezményt nem Ő Felsége ratifikálta, hanem az csak az egyes államok illetékes miniszteriuma részéről hagyatott jóvá.

** Hasonlóképen nem jelenti Bosznia nemzetközi jogi cselekvőképességének elismerését az 1912. évi londoni egyezménynek az a rendelkezése sem, mely a radiotelegraf-értekezleteken Bosznia részére is egy szavazatot juttatott. Az egyezmény zárójegyzőkönyvének 1. pontja szerint ugyanis «a Bosznia-Hercegovina részéről bejelentett csatlakozás tulajdonképeni természete nem lévén meghatározva, elismertetik, hogy Bosznia-Hercegovinának egy szavazatra igénye van, de utólag tisztázandó, hogy ez milyen alapon illeti meg», vajjon az egyezmény 12. cikkének 2. bekezdése alapján, vagyis mint «országot», avagy e cikk 3. bekezdésének határozatai alapján, vagyis mint «gyarmatot». A 12. cikk 2. bekezdése szerint ugyanis minden országnak egy szavazata van, a 3. bekezdés szerint pedig, ha valamely kormány gyarmataira, birtokaira vagy védterületeire nézve hozzájárul az egyezményhez, a későbbi értekezletek állapítják meg, hogy e gyarmatoknak, birtokoknak vagy védterületeknek összessége vagy egy része tekintendő-e az előző bekezdés alkalmazását illetőleg egy országnak. Hogy nemzetközi jogi jelentősége a radiotelegraf-értekezleteken Bosznia számára adott szava-

az e szerződések megkötése körül követett általános gyakorlatra, az ily egyezményeknek Bosznia és Hercegovina részéről való külön aláírása nemzetközi jogi jelentőséggel nem bír, azaz a legtávolabbról sem jelent concessiót Bosznia nemzetközi jogi személyisége javára, és így a londoni radiotelegraf-egyezménynek aláírása semmiképen sem érinti azt a jogelvet, hogy Boszniát nemzetközi viszonylatokban önálló jogalanyiság meg nem illeti.

Jogi szempontból ennél fogva nem is volna kifogásolható, hogy az ily természetű egyezményeknél Bosznia ezentul is külön képviseltessék, azonban *politikai* szempontból még a posta- és táviróegyezmények megkötésénél is aggályosnak, és éppen ezért kerülendőnek tartjuk Boszniának ezt a külön szerepeltesét, mert az könnyen Bosznia nemzetközi jogi önállósága javára tett concessiónak tűnhetik fel és esetleg bizonyos túlzó aspirációk kiinduló pontjául szolgálhat.

Érintenünk kell még azt a kérdést, hogy minő *formában* kell történnie a nemzetközi szerződésekhez való csatlakozásnak Bosznia részéről. Ki kell emelnünk, hogy a csatlakozásnak az a formája, a mely a londoni egyezménynél alkalmaztatott, t. i. a szerződésnek a csatlakozó gyarmatok és egyéb birtokok részéről való külön aláírása, vagyis az *önálló csatlakozás* formája, Bosznia jogi helyzetének meg nem felel.

Már az e dolgozat I. fejezetében kifejtettekből következik ugyanis, hogy miután Boszniának nemzetközi jogi cselekvőképessége nincsen, ennél fogva, a mint Bosznia nemzetközi szerződéseket önállóan nem köthet, ugy nemzetközi szerződésekhez önállóan nem is csatlakozhatik, mert a csatlakozás a szerződésben foglalt összes rendelkezésekhez való hozzájárulást jelentvén, a szerződéskötéssel egyértelmű. Bosznia tehát *saját nevében*

zatnak sincsen, azt bizonyítja az a tény, hogy az egyezmény a gyarmatoknak egész sorát ruházta fel ilyen külön szavazati joggal, kimondván, hogy egy-egy országnak tekintendők és egy-egy szavazat illeti meg pl. Kamerunt, Togót, Alaskát, a Panama-csatorna vidékét, Olasz-Somali földet, Chosent, Formosát Sachalinnal és Kwantunggal, Curaçaut, Bokharát, Khivát stb.

nem jelentheti be csatlakozását valamely nemzetközi egyezményhez, hanem a csatlakozás joga Boszniára nézve Ausztriát és Magyarországot illeti meg. A csatlakozás iránti nyilatkozatnak azonban olyan formában kell történnie, a mely megfelel Bosznia és Hercegovina valóságos jogi helyzetének és alkalmas arra, hogy minden téves *præjudiciumot* kizárjon e tartományok államjogi helyzetét illetőleg. Más szóval a csatlakozási nyilatkozatnak olyannak kell lennie, hogy abból sem Bosznia nemzetközi jogi önállóságára, sem a monarchia egységes jogalanyiségára ne legyen következtetés vonható. Ez utóbbi szempontból pedig az irányadó az, hogy a csatlakozás iránti bejelentésben világos kifejezésre kell juttatnunk azt, hogy Bosznia nem a monarchia *dominiuma*, hanem Magyarország és Ausztria *coimperiuma* alatt álló terület, hogy tehát nem *egy* hatalom, nem *egy* egységes állami személyiség, nem a «monarchia» disponál Bosznia felett, hanem *két* állam, és hogy ennek a két államnak megállapodására, egyező akaratnyilvánítására van szükség, valahányszor Bosznia helyzete nemzetközi viszonylatokban rendezendő. A bejelentésnek ennél fogva nem «Ausztria Magyarország részéről» kell történnie, a mint ez a nemzetközi szerződéskötés terén általában szokásos, hanem «Ausztria részéről» és «Magyarország részéről», az osztrák kormány és a magyar kormány nevében, tehát a *két állam elválasztott megjelölése* és a *két kormány külön aláírása* mellett; * a csatlakozás iránti nyilatkozat szövegében pedig világosan kifejezendőnek tartjuk, hogy Ausztria és Magyarország *egymással történt megállapodás* alapján jelentik be csatlakozásukat a közös uralmuk alatt álló tartományokra nézve. A csatlakozás iránti bejelentésnek ebben a *kettős* jellegében, ennek kellő kidomborításában látjuk a dolog lényegét; vagyis a kérdés súlypontja a bejelentés formájában és a csatlakozási okirat megszövegezésében van. Erré kell majd a súlyt helyezni minden egyes álka-

* Minthogy a bejelentésnek diplomáciai úton kell történnie, a közös külügyminiszter közvetítő közreműködése nem mellőzhető.

lommal, valahányszor Boszniára nézve egy-egy «nyílt szerződéshez» való csatlakozás szüksége merül fel. Ezekre a szempontokra kell tehát majd figyelemmel lennünk akkor is, ha az 1912. évi hágai nemzetközi váltójogi egyezményhez, — a mely tudvalevőleg szintén egy «convention ouverte», — jelentjük be Bosznia csatlakozását.*

Ezekben kívántuk ismertetni azokat a módozatokat, a melyek az Ausztria és Magyarország által kötött nemzetközi szerződéseknek Boszniára való kiterjesztése tekintetében a gyakorlatban jelenleg alkalmaztatnak. Csakis azon nemzetközi szerződések, a melyek a fenti módozatok valamelyikén ki vannak terjesztve Boszniára és Hercegovinára, lesznek az elmondottak szerint e tartományok népére és területére alkalmazhatók.** Összegezve tehát az itt mondottakat, a következő nemzetközi szerződések terjednek ki Boszniára:

1. a kereskedelmi és vámszerződések;
2. azon nemzetközi szerződések, a melyek Boszniára vonatkozó kiterjesztő záradékot tartalmaznak;
3. azon szerződések, a melyek külön szerződés útján vannak Boszniára kiterjesztve;
4. azon szerződések, a melyek a másik szerződő féllel való megállapodás alapján, kormányrendelet útján terjesztetnek ki Boszniára és
5. azon szerződések, a melyekhez Boszniára nézve Ausztria és Magyarország részéről csatlakozás történt.

Ezeken kívül természetesen kiterjednek még Boszniára

* Az egyezmény 26. cikke a csatlakozás módjára nézve előírja, hogy a csatlakozást írásban kell közölni Németalföld kormányával, mely a csatlakozó irat hiteles másolatát megküldi a többi szerződő államoknak.

** Ugyanez áll az Ausztria és Magyarország között kötött szerződésekre is, a melyek közül szintén csak azok terjednek ki Boszniára, a melyek külön kiterjesztettek reá és pedig vagy magában az eredeti szerződésben, — mint pl. a bélyeg- és illetékügyi egyezmény (1899: XLVI. t.-cz. 47. §.), — vagy pedig utólagosan, külön szerződés útján, mint pl. az osztrák-magyar bank szabadalmának Boszniára és Hercegovinára való kiterjesztése tárgyában 1887-ben kötött egyezmény (1887: XXVI. t.-cz. B. alatti melléklet).

azon nemzetközi szerződések is, a melyek Ausztria és Magyarország által *közvetlenül* Boszniára vonatkozólag kötöttek.

Az Ausztria és Magyarország által kötött egyéb nemzetközi szerződések nem érvényesek Boszniában, és így nem alkalmazhatók annak népére és területére. Az ilyen szerződések alapján tehát sem a boszniai illetőségű személyek nem igényelhetik a másik szerződő állam területén azt az elbánást, azokat a jogokat, azt a védelmet, a melyet a szerződés ott a magyar és az osztrák állampolgárok számára biztosít, sem pedig az illető állam polgárai nem igényelhetik Bosznia területén azt az elbánást, a mely őket a szerződés szerint Magyarország és Ausztria területén megilleti. Hogy egy konkrét példát hozzunk fel, a szegényjog kölcsönös biztosítása tárgyában Belgiummal 1880 július 19-én kötött és az 1881:V. t.-cz.-be iktatott szerződés szerint az osztrák, valamint a magyar honosok Belgiumban, ugyszintén a belgák Ausztriában vagy Magyarországon mentesek a perköltségbiztosíték alól. Minthogy ez a szerződés Boszniára nincsen kiterjesztve, ezt a jogot sem a boszniai illetőségű személyek nem igényelhetik Belgiumban, sem a belga alattvalók Boszniában. Gyakorlati kihatásában tehát a nemzetközi szerződéseknek Boszniára való alkalmazásától függ egyrészt a bosnyákok és hercegovinaiak jogi helyzete a velünk szerződési viszonyban álló államok területén, és másrészt az illető külföldi államok polgárainak jogi helyzete Bosznia területén.

Tekintettel azokra a nagy horderejű gyakorlati konzekvenciákra, a melyek a nemzetközi szerződések Boszniára való alkalmazhatóságának kérdéséhez fűződnek, a jogbiztonságnak multhatatlan feltétele, hogy az eljáró hatóságok minden egyes esetben kétséget kizárólag megállapíthassák, hogy valamely szerződés rendelkezései alkalmazhatók-e Boszniára vagy sem. Ámde a mai jogállapot mellett, a midőn sem a pozitív jog, sem a gyakorlat nem nyújt ez iránt utmutatást az eljáró hatóságoknak, s a midőn az államszerződéseknek csak egy csekély része tartalmaz

külön rendelkezéseket Boszniára és Hercegovinára vonatkozólag, akkor ugyyszólván egyedül az eljáró hatóságok arbitriumától függ, hogy vajjon konkrét esetekben alkalmazzák-e valamely szerződés rendelkezéseit e tartományok népére és területére vagy sem. És előfordulhat e helyzet mellett, hogy pl. *ugyanazt* a szerződést a mi hatóságaink nem tekintik Boszniára alkalmazhatónak, míg a másik szerződő állam hatóságai azt Boszniára is alkalmazzák, sőt előfordulhat az is, hogy ugyanazon állam különböző hatóságai is eltérő álláspontot fognak elfoglalni, valahányszor a szerződéseknek Boszniára való alkalmazhatósága válik kérdésessé.* Szóval ma általános a tájékozatlanság Boszniának a nemzetközi szerződések szempontjából való megítélése tekintetében, a minek szükségképeni következménye a zürzavaros, chaotikus jogállapot, határozatlan, rendszertelen gyakorlat, és a mi ezzel együtt jár, controversiák, surlódások, diplomáciai conflictusok a mi hatóságaink és a külföldi hatóságok között.

És ennek a határozatlan jogállapotnak a tulajdonképeni forrása, hogy hiányzik az *elvi alap* az idevágó kérdések tekintetében, még abban az alapvető kérdésben is, hogy vajjon ipso jure kiterjednek-e az Ausztria és Magyarország által kötött szerződések Boszniára, avagy csak ez iránti kifejezett rendelkezés esetében. A szerződések egy része ugyan kifejezetten ki van terjesztve Boszniára, a mi azt a helyes álláspontot látszik tükröztetni, hogy az Ausztria és Magyarország által kötött államszerződések önmagukban, vagyis külön rendelkezés hiányában, nem birnak jogérvénnyel Boszniában, ámde már az a tény, hogy a gyakorlat egészen rendszertelenül, szinte azt mondhatnók, ötletszerűleg jár el a kiterjesztett szerződések kiszemelésében, a mennyiben a szerződéseknek csupán egy csekély töredéke van kiterjesztve Boszniára, míg a szerződések

* V. ö. még a boszniai illetőségű személyeknek a külföldön való határozatlan jogi helyzetére nézve «A bosnyák-hercegovinai tartományi illetőség és következményei» című dolgozatomat. (Magyar Jogászegyleti Értekezések. Új folyam. III. köt. 21. füz. 93. és köv. l.) Budapest, 1911.

tulnyomó része Boszniáról egyszerűen hallgat, továbbá, hogy magára a kiterjesztésre is igen eltérő módzatok alkalmaztatnak, ez a tény azt mutatja, hogy ez az álláspont csak bátor-talanul, igen szerény keretek között tud valamennyire érvényesülni, míg ezzel szemben, — a mint azt főképen a következő fejezetben elmondandókból látni fogjuk, — a gyakorlat olyan szerződések is alkalmazhatóknak tekint Boszniára, a melyekben Boszniáról még csak említés sem történik, a mi viszont az ellenkező álláspontról tanuskodik.

Kétségtelen, hogy ezt a jogállapotot fentartani nem lehet, hanem egyöntetű, következetes gyakorlat megteremtése utján véget kell vetnünk a ma fennálló chaotikus jogbizonytalanságnak. Minthogy azonban, tekintettel Bosznia sajátos, és úgy az elméletben, mint a gyakorlatban annyira eltérően megítélt államjogi helyzetére, alig remélhetjük, hogy a belföldi és külföldi hatóságok gyakorlata egyszerűben átalakul és spontán módon rátér arra az elvi alapra, a melyet itt kifejtteni megkíséreltünk, és a mely, ismételjük, szükségképen következik Bosznia jogi helyzetéből és a nemzetközi jog általános elveiből, ennél fogva nézetünk szerint csupán egy mód volna arra, hogy egységes gyakorlat kiképződését biztosíthassuk, és pedig az, hogy a jövőben minden egyes megkötendő nemzetközi szerződés maga nyújtson határozott directívát az iránt, hogy rendelkezései alkalmazhatók-e Boszniára vagy sem. Ezt pedig akként értjük, hogy ezentul nemcsak azon szerződésekbe kell Boszniára és Hercegovinára vonatkozó rendelkezést felvennünk, a mely szerződéseknek hatályát e tartományokra is kiterjeszteni kívánjuk, hanem külön rendelkezést kell felvennünk Boszniára vonatkozólag azokba a szerződésekbe is, a melyeknek hatályát nem kívánjuk kiterjeszteni reá. Nemcsak azt kell kimondani tehát, hogy valamely szerződés Boszniára is alkalmazandó, de intézkednünk kell a szerződésekben arra az esetre is, hogy valamely szerződés Boszniára nem alkalmazható. Szóval azt javasolnók, hogy vagy *positive* vagy *negative*, de vala-

mely irányban rendelkezniök kell a szerződéseknek a Boszniára való alkalmazhatóság kérdésében. Csakis így szüntethetjük meg a ma fennálló határozatlanságot, és tehetjük lehetővé azt, hogy sem a mi hatóságainknak, sem a másik szerződő fél hatóságainak felmerülő esetekben ne kelljen kétségben lenniök az iránt, hogy valamely szerződés rendelkezéseit alkalmazhatják-e Bosznia népére és területére.

Pro futuro ennél fogva irányelvnek kívánók tekinteni, hogy az Ausztria és Magyarország által kötött nemzetközi szerződésekben Boszniát *hallgatással mellőzni nem lehet*, hanem minden egyes szerződésbe külön rendelkezések állítandók be Boszniára vonatkozólag.

III. A nemzetközi szerződések közzététele a boszniai törvény- és rendelettárban.

Az előbbi fejezetben mondottakból a boszniai belső jogra az a következmény hárul, hogy csakis azon nemzetközi szerződések, a melyeknek hatálya Boszniára is kiterjed, vagyis a melyek vagy magában az *eredeti* szerződésben, vagy *utólag*, a fenti módzatok valamelyikén, Boszniára is kiterjesztettek, tehetők közzé a boszniai törvény- és rendelettárban.* E szerint, alapul véve az elmondottakat, csakis a kereskedelmi és vámszerződések, továbbá azon szerződések, a melyek Boszniára vonatkozó kiterjesztő záradékot tartalmaznak, valamint azok, a melyek pótszerződés, kormányrendelet vagy csatlakozás útján terjesztetnek ki Boszniára, és végül, a melyek közvetlenül Boszniára vonatkozólag kötöttek, hirdethetők ki a boszniai törvénytárban. Az Ausztria és Magyarország által kötött többi nemzetközi szerződések, mint Boszniára joghatálylyal nem bírók, a boszniai törvénytárban közzé nem tehetők.

* A boszniai törvény- és rendelettár hivatalos czíme 1878-tól 1880-ig: «Sammlung der für Bosnien und die Herzegowina erlassenen Gesetze, Verordnungen und Normalweisungen», 1881-től 1886-ig: «Sammlung der Gesetze und Verordnungen für Bosnien und die Herzegowina», és 1887 óta: «Gesetz- und Verordnungsblatt für Bosnien und die Herzegowina».

Királyfi: A nemzetközi szerződések hatálya Boszniára.

Ámde tényleg azt látjuk, hogy a boszniai törvény- és rendeletárban közzé vannak téve olyan szerződések is, a melyek Boszniáról egyáltalában nem rendelkeznek, sem reá utólagosan kiterjesztve nem lettek, sem pedig a kereskedelmi és vámszerződések kategóriájába nem tartoznak. Így közzé van téve a boszniai törvénytárban: az 1881 november 3-iki berni phylloxera-egyezmény,¹ az 1893 május 11-iki drezdai cholera-egyezmény,² az 1902 márczius 5-iki brüsseli czukor-egyezmény³ és az ennek meghosszabbításáról szóló 1912 márczius 5-iki jegyzőkönyv,⁴ az 1906 július 6-iki genfi conventio,⁵ az ingó és ingatlanszerzés tárgyában Olaszországgal 1906 február 11-én kötött egyezmény,⁶ az ipari tulajdon védelme tárgyában 1911 junius 2-án aláírt washingtoni nemzetközi megegyezések,⁷ valamint számos állategészségügyi egyezmény.

Ime a nemzetközi szerződések egész sora, a mely kihirdettetett a boszniai törvénytárban, a nélkül, hogy a szerződő felek kifejezték volna abbeli akarukat, hogy azok hatályát Boszniára is kiterjeszteni kívánják-e; egész sora a szerződéseknek, a mely tényleg Boszniára is alkalmaztatott, a nélkül, hogy kiterjesztett volna reá. Kérdés, mi a hatálya ily esetben a szerződések közzétételének.

Hogy a boszniai törvénytárban való közzététel jelentőségét megítélhessük, a boszniai belső jognak a törvények és rendeletek közzétételére vonatkozó szabályaiból kell kiindulnunk,

¹ L. a boszniai országos kormánynak ezen egyezmény közzétételéről szóló 1882 szeptember 3-iki 14956. sz. rendeletét (*Sammlung*, 1883. 236. l.).

² L. az ennek közzétételéről szóló 1893. július 7-iki 61887/I. sz. országos kormányrendeletet. (*Gesetz- und Verordnungsblatt* 1893. 352. l.).

³ L. az 1903 május 4-iki 73591/II. sz. országos kormányrendeletet (*Gesetz- und Verordnungsblatt* 1903. 97. l.).

⁴ 1912 augusztus 21-iki 195485/II. sz. országos kormányrendelet (*Gesetz- und Verordnungsblatt* 1912. 444. l.).

⁵ L. az ennek közzétételéről szóló kormányrendeletet, *Gesetz- und Verordnungsblatt* 1912. 86. l.

⁶ 1906 február 28-iki 39927/II. sz. országos kormányrendelet (*Gesetz- und Verordnungsblatt* 1906. 521. l.).

⁷ 1913 augusztus 1-i 168012/IV. sz. országos kormányrendelet (*Gesetz- und Verordnungsblatt* 1914. 79. l.).

a melyek a legfelsőbb elhatározással jóváhagyott 1881 február 23-iki¹ és 1886 július 26-iki kormányrendeletekben² vannak megállapítva. Ezek szerint a törvény- és rendelettárba felveendők az összes törvények, valamint mindama rendeletek és utasítások, a melyeknek közzétételét — tekintettel általános normatív vagy elvi jellegükre — a közös miniszterium elrendeli; a törvény- és rendelettárba való felvétel által pedig a közzétett törvények, rendeletek és utasítások általánosan kötelező jogszabályok erejét nyerik, vagyis törvényesen kihirdetetteknek tekintendők. A boszniai belső jog szempontjából tehát a közzététel adja meg a törvényeknek, rendeleteknek, utasításoknak a kötelező jog erejét.

Az államszerződések közzétételéről sem az 1881. évi, sem az 1886. évi rendelet nem intézkedik. Minthogy azonban az államszerződések általában közös pénzügyminiszteri, illetve országos kormányrendelet útján tételnek közzé,³ az ily módon közzétett államszerződések *Bosznian belül* formailag *rendeleti* jog erejével bírnak. A boszniai *belső jog* értelmében e szerint kötelező erővel bírnak a törvénytárban közzétett azon nemzetközi szerződések is, a melyeket a szerződő felek nem terjesztettek ki Boszniára.

Ámde a midőn ilyen, Boszniára ki nem terjesztett szerződések tételnek közzé a boszniai törvénytárban, akkor volta-képen az illetéktelen közzététel esetével állunk szemben, mint-hogy ily esetben a boszniai belső jogalkotó tényezők egy olyan matériához nyulnak, a melynek szabályozása hatáskörükön kívül esik. Mert azt, hogy az Ausztria és Magyarország által kötött nemzetközi szerződések hatálya minő területekre terjed ki, hogy tehát kiterjed-e valamely szerződés érvénye Boszniára is,

¹ L. az ennek közzétételéről szóló 1881 május 11-iki 8746. sz. országos kormányrendeletet (*Sammlung*, 1881. 278. l.).

² 12907/111. sz. rendelet (*Gesetz- und Verordnungsblatt* 1887. 1. l.).

³ Régebben a kereskedelmi és vámszerződések az országos pénzügyigazgatóság (*Finanz-Landes-Direction*) rendeletei útján tételtek közzé. 1882 óta már a kereskedelmi szerződéseket is országos kormányrendeletek útján teszik közzé.

egyedül Ausztria és Magyarország, illetve az államszerződések megkötésére hivatott magyar és osztrák jogalkotó tényezők állapíthatják meg, minthogy a nemzetközi szerződéskötés joga Boszniára nézve Ausztriát és Magyarországot illeti. Csak a mely szerződéseknek hatályát Ausztria és Magyarország, illetve az államszerződések kibocsátó magyar és osztrák törvények vagy rendeletek Boszniára és Hercegovinára is kiterjesztenek, csakis azok bírnak jogérvénnyel e tartományokban. Ha az államszerződések közöttévő magyar és osztrák jogforrás nem mondja ki valamely szerződés érvényének Boszniára való kiterjesztését, akkor az sem közös pénzügyminiszteri, sem országos kormányrendelet útján nem nyilvánítható Boszniára is hatályosnak, mert a boszniai belső jogalkotó tényezők a nemzetközi szerződések tekintetében jogalkotó hatalommal nem bírnak. A boszniai törvénytárban való közzététel által tehát még nem válik valamely államszerződés Boszniára is hatályossá, hacsak egyébként nincsen kiterjesztve reá.

Mindenesetre helyes és kívánatos, hogy bizonyos államszerződések hatályát Boszniára is kiterjesszük; méltányos, hogy Bosznia népét is a lehetőségig részesítsük a nemzetközi szerződések jótéteményeiben, hogy alkalmazzuk reá pl. a különböző közgazdasági, közlekedésügyi, egészségügyi, az ipari tulajdon védelmére vonatkozó egyezményeket; de ha ezeket hatályba kívánjuk léptetni Boszniában, akkor előbb ki is kell azokat terjeszteni reá. A míg ez meg nem történt, addig e szerződések nem alkalmazhatók Bosznia népére és területére, és nem hirdethetők ki a boszniai törvénytárban. A nemzetközi szerződéseknek a törvény- és rendelettárban való közzététele e szerint még nem egyértelmű azoknak Boszniára való kiterjesztésével, vagyis a közzététel egymagában nem involválja azt, hogy a közzétett szerződések Boszniára is alkalmazandók.

Ámde bármily parancsolóan követelje is elismertetését ez a jogelv, a multa nézve nem áll módunkban azt mereven, a maga szigorúságában érvényesíteni, mert számolnunk kell a tény-

nyel, hogy de facto egyes ilyen szerződések, — a melyek t. i. közzétettek, a nélkül, hogy kiterjesztettek volna, — a gyakorlatban Boszniára is alkalmaztattak. Azért úgy véljük, hogy itt kénytelenek leszünk *méltányosságból* bizonyos concessiót tenni az *elvi* szempontok rovására és a mennyiben az ily szerződések alapján egyesek jogokat szereztek, kénytelenek leszünk ezeket a szerzett jogokat respektálni.

Míg egyfelől látjuk, hogy a boszniai törvénytárban olyan nemzetközi szerződések is közzétettek, a melyek Boszniára kiterjesztve nem lettek, addig másfelől arra is akad példa, hogy viszont olyan szerződések, a melyek Boszniára kifejezetten kiterjesztettek, vagy a melyek egyenesen Boszniára vonatkozólag kötöttek, a melyek tehát Boszniára nézve is kötelező jogot alkotnak, nem tettek közé a boszniai törvénytárban. Így pl. nincsenek közzétéve a Szerbiával 1911 márczius 30-án és a Bulgáriával 1911 május 31-én kötött consuli egyezmények, a melyek, mint fentebb érintettük, kormányrendelet útján nyertek kiterjesztést Boszniára; hasonlóképen nincsen közzétéve az Egyiptommal 1890 augusztus 16-án kötött kereskedelmi egyezmény, a mely pedig a vámkapcsolatra vonatkozó kiterjesztő záradékkal kötött, valamint nincsen közzétéve a Törökországgal 1909 február 26-án kötött egyezmény, a mely egyenesen Boszniára vonatkozólag kötött.

Vajjon a közzététel elmaradásának van-e ily esetben valamely következménye a szerződések hatálya szempontjából? Minthogy az államszerződések megkötése Boszniára nézve egyedül Ausztria és Magyarország jogkörébe tartozik, s Boszniának a nemzetközi szerződések megkötésére semminemű befolyása nincsen, ennél fogva azon nemzetközi szerződések, a melyek Ausztria és Magyarország részéről Boszniára is kiterjesztetnek, már a *kiterjesztés* ténye folytán *teljes* jogérvénnyel bírnak Boszniában. Hogy az ily szerződések azután a boszniai törvénytárban is közzétételnek-e vagy sem, az azoknak Boszniára való alkalmazhatósága szempontjából irrelevans. Ha tehát ily

esetben a közzététel el is marad, azért azok mégis kötelező jogot alkotnak Bosznián belül is, és éppen úgy kötelezik Bosznia népét és hatóságait, mint azok a Boszniára kiterjedő szerződések, a melyek egyuttal a boszniai törvénytárban is közzététettek. Szóval Bosznia népét és hatóságait is a vonatkozó magyar és osztrák jogszabályok, a szerződéseket kibocsátó *magyar és osztrák* törvények és rendeletek erejénél fogva és nem a *boszniai* törvény- és rendeletárban való közzététel tényénél fogva kötelezik a Boszniára is kiterjesztett államszerződések. A boszniai törvénytárban való kihirdetés tehát *nem érvényességi kelléke* a nemzetközi szerződések kötelező erejének, nem feltétele azok alkalmazhatóságának.

A boszniai törvénytárban való közzétételnek tulajdonképeni jelentősége ilyenképen csak a szerződések közhírré tételében, azok *köztudomásra* juttatásának tényében rejlik.* Ebből a szempontból, a nagyobb publicitás szempontjából mindenesetre kívánatosnak tartjuk, hogy a Boszniára joghatálylyal bíró nemzetközi szerződések a boszniai törvénytárban is közzététessenek, mert ez kétségkívül a jogbiztonság emelésére szolgál, de a szerződések jogereje szempontjából annak mi jelentősége sincsen. A Szerbiával és Bulgáriával kötött consuli egyezmény, az Egyiptommal kötött kereskedelmi szerződés, a melyekre fentebb hivatkoztunk, kötelező jogot alkotnak Boszniában a közzététel elmaradása daczára is, és éppen úgy nem kétséges, hogy pl. az 1909. évi február 26-iki konstantinápolyi conventio, melyet az annexio után Törökországgal Boszniára vonatkozólag kötöttünk, a boszniai hatóságokat és Bosznia népét is kötelezi, noha nem tétetett is közzé a boszniai törvénytárban.

A nemzetközi szerződéseknek Bosznia népére és területére való alkalmazhatósága szempontjából ezek szerint a boszniai

* Az államszerződéseket közzétevő közös pénzügyminiszteri, illetve országos kormányrendeletek rendszerint azzal a hozzáadással teszik közzé a szerződéseket: «zur Publication», «zur Wissenschaft», «zur Darnáhaltung».

és rendelettárban való közzétételnek joghatálya nincsen, és *irányelv*ként tekinthetjük, hogy a Boszniára vonatkozólag kötött vagy Boszniára is kiterjesztett szerződések akkor is teljes jogérvénnyel bírnak Boszniában, ha nincsenek is közzétéve a boszniai törvénytárban, és viszont a Boszniára ki *nem* terjesztett szerződések akkor sem bírnak érvénnyel Boszniában, ha a boszniai törvénytárban közzé is vannak téve.

Pro futuro pedig mindebből az következik, hogy a boszniai törvénytárban *közzétett* szerződéseknek *correspondeálniok* kell a Boszniára *kiterjesztett* szerződésekkel, vagyis a jövőben csakis azon nemzetközi szerződések tehetők közzé a boszniai törvény- és rendelettárban, a melyek Boszniára vagy magában az eredeti szerződésben, vagy utólag kifejezetten kiterjesztettek, vagy a melyek *ex lege*, törvényeink rendelkezéseinél fogva terjednek ki rá, miként a kereskedelmi és vámszerződések, vagy a melyek specialiter Boszniára vonatkozólag kötöttek.

Ma azonban a gyakorlat nem respektálja ezeket az elveket és egyáltalában nem követ határozott szabályokat arra nézve, hogy mely szerződéseket *kell* közzétenni a boszniai törvénytárban. S a mint rendszertelennek, ötletszerűnek mondottuk a gyakorlatot a nemzetközi szerződések *kiterjesztésének* kérdésében, ugyanezt kell mondanunk a szerződéseknek a boszniai törvénytárban való *közzétételére* nézve is. A mint utaltunk ott arra, hogy ötletszerűség mutatkozik már a kiterjesztett szerződések kiszemelésében is, a mennyiben bizonyos szerződések kiterjesztettek, mások azonban nem; ugy itt is azt látjuk, hogy a gyakorlat minden tulajdonképeni elvi alap nélkül, egészen rendszertelenül jár el, a mennyiben egyrészt vannak olyan szerződések, a melyek noha Boszniára is ki vannak terjesztve, nem tétetnek közzé a boszniai törvénytárban, addig másrészt számos olyan szerződés is közzé van téve a törvénytárban, a mely Boszniára kiterjesztve nincsen.

És ez a tény, hogy egyes, Boszniára ki *nem* terjesztett szerződések is közzétettek a boszniai törvénytárban, arról

tanuskodik, hogy a gyakorlat az Ausztria és Magyarország között kötött államszerződéseket Boszniára is alkalmazhatóknak tekinti, a nélkül, hogy szükségesnek látná azoknak kiterjesztése iránt külön rendelkezni, más szóval, hogy ipso jure tekinti a nemzetközi szerződések hatályát Boszniára is kiterjedőnek. Mint jellemző tényt emeljük ki e szempontból, hogy pl. az ipari tulajdon védelme tárgyában 1911 június 2-án kötött washingtoni nemzetközi megegyezések azzal a külön kijelentéssel tették közzé a boszniai törvénytárban, hogy érvényük Boszniára és Herzegovinára is kiterjed; * pedig a washingtoni egyezmények sem megkötésükkor, sem utólag Boszniára ki nem terjesztettek, sem pedig csatlakozás Magyarország és Ausztria részéről Boszniára nézve ezekhez az egyezményekhez nem történt.

Jellemezni kívántuk a fennálló jogállapotot Boszniának a nemzetközi szerződések szempontjából való megítélése tekintetében, úgy a mint az egyrészt magukból a szerződésekből, másrészt a vonatkozó magyar és osztrák törvényekből és rendeletekből, valamint a boszniai belső jogforrások s a tényleges gyakorlat alapján élénk tárul. Láttuk azt a messzemenő jogbizonytalanságot, a mely ma e joganyag terén fennáll, és láttuk azt az elvi alap hiányában ingadozó s egészen az ötletszerűségig menő határozatlan gyakorlatot, a mely egyfelől az Ausztria és Magyarország által kötött nemzetközi szerződéseknek Boszniára való *kiterjesztése*, másfelől azoknak a boszniai törvénytárban való *közzététele* körül nyilvánul, és a mely szükségképen *conflictusok* fölidézésében, a jogélet megzavarásában érezteti hatását.

És az a nagyfoku jogbizonytalanság, a mely ma e téren fennáll, ismét azt a tanulságot tárja elénk, a melyre már más alkalommal más vonatkozásban is rámutattunk, hogy valamely

* L. a boszniai országos kormányának ezen egyezmények közzétételéről szóló 1913 augusztus 1-én kelt 168012/IV. sz. rendeletét (Gesetz- und Verordnungsblatt 1914. IV/5. 79. l.).

területen a közviszonyok rendezettségének legelemibb és semmi-vel sem pótolható feltétele, az illető terület államjogi helyzetének határozottsága. Mert a tulajdonképeni végső oka az itt jellemzett chaotikus jogállapotnak is Bosznia mai államjogi helyzetének határozatlanságában rejlik. A míg a mai határozatlan provisorium fentartatik, addig nemcsak politikai, de jogi téren is mind újabb és újabb akadályok fognak az államélet rendes menetének útjába kerülni, mind újabb zavarok bukkannak fel, újabb problémák vetődnek felszínre és a gyakorlat bizonyítással meg fog bennünket győzni arról, hogy a legcélszerűbbnek látszó és a legtetszetősebb compromissumos megoldások sem tudják megadni Bosznia belső és külső életviszonyainak azt a határozottságot, a melyet egyedül az államjogi helyzet határozottsága adhat csak meg.

